

Na rzecz zmiany systemu prawnego dotyczącego polowań dla trofeów w Unii Europejskiej

Jesień 2022 r.

**HUMANE SOCIETY
INTERNATIONAL**
EUROPE

**EUROGROUP
FOR ANIMALS**

Podsumowanie stanowiska

- W kontekście obecnego kryzysu bioróżnorodności na niespotykaną dotychczas skalę polowania dla trofeów stanowią dodatkowe niebezpieczeństwo dla populacji zagrożonych gatunków, których przetrwanie jest już i tak niepewne na skutek utraty i degradacji siedlisk, zmiany klimatu, handlu dziką fauną i florą, kłusownictwa oraz konfliktu między ludźmi a przyrodą.
- Zabijanie dla rozrywki zagrożonych lub chronionych zwierząt po to, aby zdobyć trofeum, podważa dążenie Unii Europejskiej (UE) do realizacji celów ustanowionych w strategii na rzecz bioróżnorodności UE oraz w unijnym ustawodawstwie dotyczącym ochrony dzikiej przyrody oraz zatrzymania i cofnięcia skutków procesu utraty bioróżnorodności.
- Polowania dla trofeów nie zapewniają istotnej ochrony fauny i flory ani korzyści społeczno-ekonomicznych, natomiast powodują nasilenie niezrównoważonego użytkowania dzikiej przyrody oraz wzrost zapotrzebowania na części zwierząt i produkty pochodne z zagrożonych gatunków.
- Polowania dla trofeów, powiązany z nim handel trofeami oraz idea „zabijania w celu ochrony” nie przynależą do etycznego ani zrównoważonego podejścia i nie są akceptowane przez ponad 80% mieszkańców UE.
- Wzywamy unijnych decydentów, aby zademonstrowali swoje ambicje i przywództwo, zgodnie z obietnicami zawartymi w strategii na rzecz bioróżnorodności do roku 2030, poprzez przyjęcie surowszych przepisów dotyczących polowań dla trofeów oraz przywozu i wywozu trofeów w UE, a także by opowiedzieli się za przyjęciem wysoce ostrożnościowego i opartego na nauce podejścia do polowań dla trofeów.

Spis treści

Podsumowanie stanowiska	2
Polowania dla trofeów – podstawowe informacje.....	4
1. Dlaczego import trofeów do UE i polowania dla trofeów na terenie UE są problematyczne.....	5
1.1 UE importuje i eksportuje trofea z gatunków zagrożonych, których populacja znacząco spada	5
1.2 Polowanie dla trofeów na gatunki chronione jest sprzeczne z celami Unii w zakresie bioróżnorodności.....	5
1.3 Dowody sugerują, że korzyści dla lokalnych społeczności i dla ochrony przyrody są przesadzone.....	5
1.4 Polowania dla trofeów są często niezgodne z zasadami ekologii i podważają wysiłki w zakresie ochrony przyrody	7
1.5 Oficjalny rynek handlu trofeami napędza nielegalny handel i praktyki korupcyjne	12
1.6 Polowania dla trofeów powodują znaczne, ale możliwe do uniknięcia, szkody w dobrostanie zwierząt	13
1.7 Zabijanie zwierząt dla rozrywki nie ma etycznego uzasadnienia.....	13
1.8 Obywatele Unii sprzeciwiają się polowaniom dla trofeów i przywozowi trofeów	14
2. Obawy związane z obowiązującym obecnie w UE systemem prawnym dotyczącym polowań dla trofeów	16
2.1 Obowiązujące ustawodawstwo unijne i wymogi dotyczące przywozu trofeów pozyskanych z gatunków objętych międzynarodową ochroną są niespójne.....	16
2.2 Unijne rozporządzenia i powiązane wytyczne nie są wdrażane konsekwentnie i zdecydowanie	16
2.3 Działania związane z polowaniami dla trofeów z unijnego planu działania na rzecz zwalczania nielegalnego handlu dziką fauną i florą nie zostały wdrożone	16
2.4 Opiniom Grupy ds. Przeglądu Naukowego brak przejrzystości metodologicznej i proceduralnej.....	17
2.5 Obawy związane ze stanowiskami przyjmowanymi przez Unię na posiedzeniach Konwencji CITES.....	17
2.6 Grupa ds. Przeglądu Naukowego i unijna jednostka CITES są niewystarczająco wyposażone i mają niewystarczające zasoby	18
2.7 Naruszenie odstępstw przewidzianych w dyrektywie siedliskowej.....	18
3. Zalecenia	20
Załącznik	21
Przywóz trofeów myśliwskich z lampartów do państw członkowskich UE	21
Przywóz trofeów myśliwskich ze stoni afrykańskich do państw członkowskich UE	25
Bibliografia	31

Polowania dla trofeów – podstawowe informacje

Polowania dla trofeów można opisać jako polowanie na zwierzęta i zabijanie ich dla rozrywki lub w ramach rywalizacji, aby zdobyć całe ciało zwierzęcia lub jego część – na przykład ciosy, poroże, rogi czy skórę – w charakterze trofeum.

UE jest drugim największym importerem trofeów myśliwskich na świecie. Tylko między 2014 a 2018 rokiem importowano do państw członkowskich UE trofea myśliwskie uzyskane z co najmniej 14 912 zwierząt należących do gatunków ssaków ujętych w wykazie Konwencji CITES (i reprezentujących 73 różne gatunki).

UE jest również eksporterem trofeów myśliwskich pozyskiwanych z gatunków chronionych. Na kilka rodzimych gatunków, które znajdują się pod ścisłą ochroną na mocy unijnych rozporządzeń dotyczących handlu dziką fauną i florą oraz dyrektywy siedliskowej, urzędza się polowania dla trofeów w niektórych państwach członkowskich UE. Między 2014 a 2018 rokiem UE eksportowała trofea

myśliwskie pochodzące z co najmniej 726 okazów ssaków chronionych na mocy Konwencji CITES. Czterdzieści procent tego eksportu stanowią niedźwiedzie brunatne, a sześć procent – wilki szare, które to dwa gatunki znajdują się pod ścisłą ochroną zgodnie z unijną dyrektywą siedliskową (92/43/EWG).

Należy zauważyć, że powyższe dane dotyczą jedynie importu i eksportu trofeów myśliwskich z gatunków, handel którymi podlega przepisom Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (CITES) oraz unijnych rozporządzeń dotyczących handlu dziką fauną i florą. Trudniej uzyskać dane dotyczące gatunków nieujętych w wykazie CITES oraz z polowań dla trofeów na poziomie krajowym, ale gdyby zostały wzięte pod uwagę, łączna liczba zwierząt upolowanych dla zdobycia trofeów byłaby znacznie wyższa. Ponadto dane te dotyczą wyłącznie ssaków, chociaż celem myśliwych są też inne grupy taksonomiczne zwierząt.

1. Dlaczego import trofeów do UE i polowania dla trofeów na terenie UE są problematyczne

1.1 UE importuje i eksportuje trofea z gatunków zagrożonych, których populacja znacząco spada

UE jest drugim największym importerem trofeów myśliwskich na świecie. Ustawodawstwo unijne dopuszcza import trofeów myśliwskich z zagrożonych i chronionych gatunków spoza UE. Co więcej, niektóre państwa członkowskie Unii dopuszczają polowania dla trofeów na zagrożone rodzime gatunki na terytorium UE, z których wiele podlega międzynarodowej ochronie na mocy zarówno Konwencji o międzynarodowym handlu gatunkami zagrożonymi wyginięciem (CITES), jak i ustawodawstwa unijnego.

Między 2014 a 2018 rokiem państwa członkowskie importowały trofea myśliwskie uzyskane z co najmniej 14 912 ssaków chronionych na podstawie Konwencji CITES, i liczba ta zwiększała się każdego roku. W tym samym czasie państwa członkowskie eksportowały trofea myśliwskie pochodzące z co najmniej 726 okazów ssaków chronionych na mocy CITES. Czterdzieści procent tego eksportu stanowiły niedźwiedzie brunatne, a sześć procent – wilki szare, które to dwa gatunki znajdują się pod ścisłą ochroną zgodnie z unijną dyrektywą siedliskową (92/43/EWG)¹.

Polowanie dla trofeów stwarza dodatkową presję na populacje, które już są zagrożone wyginięciem. Populacje wielu chronionych gatunków, z których są pozyskiwane trofea importowane do UE, np. słoni, nosorożców, lwów, lampartów, gepardów i żyraf, znacząco się zmniejszają i coraz więcej dowodów istnieje na to, że polowanie dla trofeów stanowi dla nich dodatkowe zagrożenie^{2 3 4 5}.

Nierzadko zwierzęta stające się celem polowania są ważnymi osobnikami, od których zależy genetyczna żywotność i odporność ich grup rodzinnych lub populacji, mogących mierzyć się również z innymi zagrożeniami, w tym z utratą siedlisk, zmianą klimatu, handlem dziką fauną i florą oraz kłusownictwem. Ponadto dokładne dane populacyjne często są niedostępne, co sprawia, że ustanawiane kwoty łowieckie nie mają podstaw naukowych ani nie są zgodne z zasadami ekologii. W tym kontekście

usunięcie jednego osobnika może spowodować zwiększenie ryzyka wyginięcia całej lokalnej populacji.

1.2 Polowanie dla trofeów na gatunki chronione jest sprzeczne z celami Unii w zakresie bioróżnorodności

UE przyjęła szereg przepisów, mających na celu ochronę niektórych spośród światowych gatunków najbardziej zagrożonych wyginięciem i publicznie zobowiązała się do realizacji celów zatrzymania i cofnięcia skutków utraty bioróżnorodności. Jednak obywatele Unii przez cały rok podróżują za granicę, aby polować na zwierzęta zagrożonych i chronionych prawem międzynarodowym gatunków i wwozić zdobyte trofea z powrotem do kraju.

Kilka państw członkowskich UE dopuszcza także polowania na rodzime gatunki, które są ściśle chronione na mocy unijnej dyrektywy siedliskowej⁶ oraz rozporządzeń dotyczących handlu dziką fauną i florą⁷. Polowania na, przykładowo, niedźwiedzie brunatne w Rumunii, Chorwacji, Estonii i Szwecji mogą stanowić naruszenie odstępstw przewidzianych w dyrektywie siedliskowej.

1.3 Dowody sugerują, że korzyści dla społeczności i dla ochrony przyrody są przesadzone

Zwolennicy polowań dla trofeów twierdzą, że są one źródłem funduszy, które przynoszą znaczące i niezastąpione korzyści dla społeczności i ochrony przyrody. Jednak badania poddają w wątpliwość ekonomiczne znaczenie polowań dla trofeów^{8 9}.

Według raportu *Economists at Large* opublikowanego w 2017 r., który badał wkład polowań dla trofeów w gospodarkę ośmiu krajów subsaharyjskich, polowania dla trofeów odpowiadały za jedynie 1,9% łącznych przychodów z turystyki w kwocie 17 miliardów USD i za tylko 0,76% z 2,6 miliona miejsc pracy w turystyce przyrodniczej w tych krajach.¹⁰ Natomiast przychody z innych niekonsumpcyjnych aktywności w ramach turystyki przyrodniczej, takich jak turystyka fotograficzna, daleko przewyższają przychody z polowań dla trofeów, chociaż ten rodzaj turystyki

może znacząco ucierpieć na skutek polowań dla trofeów poprzez, na przykład, eliminację najważniejszych zwierząt¹¹.

Korzyści ekonomiczne z polowań dla trofeów oraz ich znaczenie dla rozwoju lokalnych społeczności są znacznie wyolbrzymiane przez zwolenników polowań. Polowania często odbywają się na terenach prywatnych, zatem ani skarb państwa, ani społeczności lokalne nie korzystają z wygenerowanych środków. Ponadto z licznych raportów wynika, że przychody są często przejmowane przez miejscowe elity lub obywatele innych państw oraz że rozprzestrzeniła się w tym sektorze korupcja, złe zarządzanie i konflikty interesów^{12 13}. Przychody z polowań dla trofeów, które trafiają do lokalnych społeczności lub są przeznaczane na ochronę przyrody, są co najwyżej bardzo ograniczone^{10 14 15 16}.

Twierdzenie, że polowania dla trofeów stanowią motywację dla lokalnych społeczności, aby tolerować i chronić dziką przyrodę, jest na wyrost. Badanie przeprowadzone w Zimbabwie wykazało, że polowania dla trofeów nie zwiększyły tolerancji lokalnych społeczności wobec dzikich zwierząt¹⁷. Przeciwnie, oparte o lokalne społeczności obszary ochrony przyrody, tzw. „conservancies”, wprowadzone w celu zapewnienia i dystrybuowania przychodów w tych społecznościach, są często zbyt małe, aby być siedliskiem dużych zwierząt. Takie społeczności mogą doświadczać konfliktów z dzikimi zwierzętami, w

stosunku do których przychody z polowań nie mogą stanowić wystarczającej rekompensaty¹². W konsekwencji, zamiast akceptacji wobec dzikiej przyrody polowania dla trofeów mogą podsycać niezadowolone i zwiększać nietolerancję na tych obszarach^{12 18}.

Twierdzenie, iż prowadzenie polowań dla trofeów chroni dziką przyrodę przed kłusownictwem na tych terenach, gdzie odbywają się polowania, również jest przesadne. Dla przykładu, szacuje się, że w rezerwacie zwierząt łownych Selous w Tanzanii (największy obszar łowny w Afryce) w latach 2007–2014 ofiarami kłusownictwa zostało 55 000 słońi^{9 12 14 19}. Pomimo tak znaczącego zmniejszenia populacji zwierząt, kraje, w których poziom kłusownictwa jest wysoki, nadal dopuszczają polowania dla trofeów na gatunki będące częstym celem kłusowników.

W raporcie sfinansowanym w partnerstwie przez Francję – Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody (IUCN) w 2019 r. podano, że 40% stref polowań na duże zwierzęta w Zambii i 72% w Tanzanii zostało sklasyfikowanych jako „zubożone” z powodu nadmiernych polowań i zabierania ziem na cele rolnicze¹².

Rzekome korzyści dla ochrony przyrody lub lokalnych społeczności z polowań dla trofeów na zagrożone wyginięciem zwierzęta na obszarze UE lub innych krajów rozwiniętych są równie kontrowersyjne.

1. Korzyści ekonomiczne z polowań dla trofeów są bardzo wyolbrzymione i rzadko docierają do lokalnej ludności

- Badanie IUCN z 2009 r. wykazało, że polowania dla trofeów to działalność gospodarcza o marginalnym znaczeniu, odpowiadająca średnio za 0,06% produktu krajowego brutto (PKB) 11 afrykańskich krajów, w których polowania na duże zwierzęta osiągają największy zakres, a jednocześnie wypierająca inne, potencjalnie bardziej lukratywne sposoby generowania dochodów z dzikiej przyrody. W badaniu podkreślono, że Kenia, która zakazała polowań w 1977 r., obecnie generuje 15% PKB z turystyki. Badanie zawiera konkluzję, że: „Wkład społeczno-gospodarczy oraz wkład w rozwój ze strony polowań na duże zwierzęta jest w zasadzie zerowy” i podaje kilka istotnych przykładów:
  - » Każdy mieszkaniec terenów, gdzie są polowania otrzymuje średnio 0,30 USD rocznie, przy czym rozdział dochodów jest wypaczony.
  - » W Zimbabwie program CAMPFIRE generuje średnio 1 milion USD/rok dla całego kraju, co przekłada się średnio na zaledwie 1-3 USD rocznie na gospodarstwo domowe z polowań dla trofeów⁸.
- Raport przygotowany przez Economists at Large podkreśla, że niewielka część przychodu z polowań dla trofeów dociera na poziom lokalny. Podsumowując wcześniejsze badanie Boothe’a z 2010 r., raport szacuje, że jedynie 3% dochodów z polowań dla trofeów w badanych krajach posłużyło rozwojowi społeczności. Konkluzję stanowi stwierdzenie, że branża polowań dla trofeów ma niewielkie znaczenie z punktu widzenia jej wkładu w PKB oraz że polowania dla trofeów stały się nieopłacalne dla wielu lokalnych podmiotów⁹.
- W badaniu opublikowanym w 2016 r. stwierdzono, że w Kamerunie polowania dla trofeów stanowią słabą zachętę do ochrony dzikiej przyrody ze względu na nieefektywny model działania i budzące wątpliwości zarządzanie²⁰.

1.4 Polowania dla trofeów są często niezgodne z zasadami ekologii i podważają wysiłki w zakresie ochrony przyrody

Polowania dla trofeów są często niezgodne z zasadami ekologii i nie przyczyniają się do ochrony populacji dzikich zwierząt ani nie stanowią skutecznego narzędzia zarządzania dziką przyrodą. Przeciwnie, mogą być w najwyższym stopniu szkodliwe dla długoterminowej żywotności osłabionych populacji dzikiej fauny.

Badania wykazują, że polowania dla trofeów prowadzą do usuwania ważnych pod względem genetycznym, społecznym i reprodukcyjnym osobników oraz wiążą się z destrukcyjnymi, katastrofalnymi zmianami demograficznymi i behawioralnymi wśród pozostałych grup rodzinnych i populacji. Udowodniono wystąpienie zmian w strukturze wiekowej, płciowej i genetycznej populacji zwierząt podlegających polowaniom dla trofeów, z możliwym zmniejszeniem ich żywotności^{5 21 22 23}.

Osoby zajmujące się polowaniami dla trofeów często twierdzą, że wybór zwierząt jest dokonywany z uwzględnieniem zrównoważonego podejścia do zarządzania dziką przyrodą, co oznacza, że wybierane są osobniki nadmiarowe, zniedołężniałe lub z widocznymi problemami. Osoby te utrzymują

zazwyczaj, że celem polowania są na ogół starsze samce w wieku „poreprodukcyjnym”, co pozwala uchronić grupę lub populację przed szkodliwym wpływem polowań na sukces reprodukcyjny. Jednak istnieją dowody na to, że częstym celem tego typu myśliwych są młodsze samce lub nawet samice⁵.

W rzeczywistości, w praktyce, osoby polujące dla trofeów chcą zabić przede wszystkim takie zwierzęta, które pozwolą pozyskać najlepsze trofea, czyli osobniki o najbardziej imponujących cechach, takich jak rogi, ciosy, grzywa czy wielkość ciała. Analiza ogłoszeń dotyczących polowań oraz nagród przyznawanych przez główne organizacje myśliwskie wykazuje, jak myśliwi są aktywnie zachęceni do wybierania za cel zwierząt o określonych cechach²⁴. Zwierzęta te są często najbardziej sprawne i odnoszą największy sukces reprodukcyjny.

Podczas gdy selekcja naturalna gatunków opiera się na dążeniu do wzmocnienia potencjału przystosowania do otaczającego środowiska, systematyczny wybór dobrze przystosowanych osobników posiadających korzystne dla przetrwania cechy podważa tę zasadę ewolucyjną. Taka nienaturalna, antropogeniczna, sztuczna selekcja może prowadzić do zmniejszenia częstości występowania pożądanych cech i produktywności, a także do utraty różnicowania genetycznego, co może skutkować nadzwyczajnie wysokimi wskaźnikami zmian fenotypowych w eksploatowanych populacjach

^{25 26 23}. Eliminacja takich ważnych osobników może w konsekwencji osłabić odporność populacji na inne zagrożenia, takie jak zmiana klimatu, a zatem zwiększyć ryzyko ich wyginięcia²³. Poza poważnym wpływem na genetyczny skład populacji i gatunków, jaki mogą wywierać polowania dla trofeów, mogą one także szkodliwie wpływać na społeczną integrację grup rodzinnych i populacji (patrz ramka 2 i 3)²⁷.

W każdym razie, gdyby myśliwi mieli systematycznie wybierać za cel starsze samce, na przykład słońce, lwy czy lamparty, tak jak deklarują, nie byłoby to działanie zrównoważone. Po pierwsze, w odniesieniu do wielu gatunków, w tym słoń i dużych kotów, twierdzenie, że samce, które przekroczyły pewien określony wiek, są w wieku „poreprodukcyjnym”, jest w dużym stopniu mylące. Ponadto, usunięcie starszych samców z populacji może zdestabilizować struktury społeczne i mieć znaczący szkodliwy wpływ na sukces reprodukcyjny, przetrwanie, rozpraszanie się i zachowania pozostałych zwierząt, tym samym zmniejszając żywotność populacji i, w niektórych przypadkach, nasilając ryzyko konfliktu człowiek-przyroda.^{23 28 29 30 31 32 33 34}.

Dla przykładu, starsze samce i samice słońca są skarbnicami wiedzy społecznej i ekologicznej, która była gromadzona przez dziesięciolecia^{35 36}. Osobniki te wykorzystują posiadaną wiedzę, aby prowadzić swoje grupy społeczne do zasobów, a odciągać od zagrożeń. Jednak osoby polujące dla trofeów często wybierają za cel właśnie starsze słońce ze względu na ich większe ciosy, gdy tymczasem naukowcy ostrzegają, że celowe usuwanie starszych osobników może zdestabilizować społeczności słoń²⁹. Starsze osobniki są również najważniejsze dla celów reprodukcyjnych i dla przeżycia cieląt^{37 38}. Istnieją też dowody wykazujące, że starsze słońce powstrzymują agresję młodszych samców, co może mieć istotne znaczenie dla zmniejszenia konfliktu człowiek-słoń^{39 40}. Zatem polowania dla trofeów ukierunkowane na starsze osobniki, które także są celem kłusowników, mogą wywierać rozległy i długotrwały negatywny wpływ na całe grupy społeczne, a także potencjalnie nasilać konflikt człowiek-słoń.

Co więcej, badania naukowe wykazują, że polowania dla trofeów mogą mieć negatywny wpływ na populacje zwierząt na obszarach łowieckich, ale również na przylegających obszarach chronionych, na przykład w parkach narodowych^{4 8 41}. Trendy populacyjne mogą

być błędnie interpretowane, gdy obszary łowieckie działają jak miejsca ujęcia, przyciągając imigrację z sąsiednich terenów⁴². Dodatkowo, dynamika źródło/ujęcie może jeszcze bardziej obciążać będące celem myśliwych populacje. „Efektem próżni” nazywa się sytuację, gdy samce są stale przyciągane do nowych siedlisk, by zapełnić terytoria zwolnione przez osobniki, które stały się ofiarami polowań^{41 43}. Zaobserwowano, że samce lwów opuszczają obszary chronione, przechodząc do siedlisk, w których stawały się zagrożone polowaniami dla trofeów^{27 44}.

Obserwuje się poważne zmniejszenie populacji na wielu obszarach, gdzie dozwolone są polowania dla trofeów. Dla przykładu, stwierdzono, że polowania dla trofeów w Tanzanii są główną przyczyną zmniejszenia się populacji odławianych lwów⁴. Według IUCN populacja lwów zmniejszyła się o ponad 40% w ciągu 21 lat, a w niektórych obszarach aż o 60%⁴⁵. Lwy wyginęły już w 33 krajach, w których wcześniej występowały. W badaniu opublikowanym w 2018 r. analizowano wpływ trzyletniego zawieszenia polowań dla trofeów wokół parku narodowego South Luangwa w Zambii. Wykazano, że zawieszenie skutkowało znaczącym wzrostem populacji lwów w Luangwa – w każdym roku jego obowiązywania rodziło się więcej młodych niż w czasie, gdy polowania były dozwolone. Zawieszenie doprowadziło również do odzyskania przez populację pozbawioną osobników męskich bardziej zrównoważonej struktury demograficznej²⁸.

Badania skandynawskiej populacji niedźwiedzia brunatnego wykazały, że presja łowiecka na niedźwiedzie destabilizuje organizację przestrzenną, zmieniając nakładanie się zasięgu występowania po zabiciu niedźwiedzia, co sprawia, że zwiększa się wskaźnik zabijania młodych określonej płci (gdy przybywający samiec zabija niesamodzielne młode na swoim nowym terytorium)^{46 47 48}. Presja łowiecka może również zmienić strategię historii życia na rzecz dłuższej opieki matki nad młodymi, aby je chronić przed myśliwymi⁴⁹. Jednak zmniejsza to liczbę młodych urodzonych w ciągu życia samicy, ponieważ im dłuższy czas do ich odstawienia, tym mniejsza łączna liczba urodzonych młodych. To jeden ze sposobów, w jaki polowania dla trofeów mogą pośrednio wpływać na populację, zmieniając ich strategię historii życia i wskaźniki reprodukcyjne, co długotrwale wpływa na wzrost liczby osobników. Te pośrednie skutki należy uwzględniać na równi ze skutkami bezpośredniego usunięcia danego osobnika.

Ponadto, dane dotyczące populacji zwierząt często podlegają manipulacjom, a kwoty są tak ustanawiane, aby zmaksymalizować zyski, zalecane ograniczenia wiekowe i terenowe są częstokroć ignorowane, liczby upolowanych zwierząt nierzadko przekraczają wyznaczone kwoty, a uzyskiwane zyski trafiają do rąk podmiotów wydających koncesje łowieckie, urzędników i obcych firm^{3 50}.

2. Wpływ polowań dla trofeów na populacje zwierząt

- Selier i in. (2014) wykazali, że polowania dla trofeów na samce słońa mają nie tylko bezpośredni skutek w postaci zmniejszenia liczby samców, ale też i skutek pośredni wynikający z zaburzeń powstałych na skutek przemieszczania się słońi z obszarów objętych polowaniami. Badacze stwierdzili, że w przypadku utrzymania poziomu polowań takiego, jak w czasie prowadzenia badania, w przeciętnych warunkach ekologicznych, samce zabijane dla trofeów zniknęłyby z populacji w ciągu mniej niż 10 lat⁵.
- Packer i in. (2009) opracowali modele symulacyjne przewidujące spadki populacji w przypadku średniego poziomu polowań na gatunki, w których występuje zabijanie młodych. Dane sugerują, że kraje afrykańskie i stany USA o największej intensywności polowań sportowych doświadczyły najgwałtowniejszego spadku populacji, odpowiednio, lwów afrykańskich i pum w ciągu 25 lat poprzedzających badanie⁴.
- Rosenblatt i in. (2014) stwierdzili, że polowania dla trofeów były najczęstszą przyczyną śmierci lwów w South Luangwa w Zambii w latach 2008–2012. Upolowano 46 samców z populacji wykazującej oznaki nadmiernej eksploatacji, tj. spadek liczby osobników, niski poziom uzupełniania stada, niskie przeżycie młodocianych i dorosłych samców, zmniejszanie się liczebności samców oraz starzejącą się populację samic⁵¹.
- W Bénoué Complex w Kamerunie Croes i in. (2011) przeprowadzili badanie w trzech parkach narodowych i obszarach łowieckich i wykazali, że gęstość występowania lwa na obszarach łowieckich stanowiła zaledwie 31% gęstości w parkach narodowych. Lwy osiągnęły 27% swojej szacowanej pojemności środowiskowej na obszarach łowieckich, w porównaniu do 53% w parkach narodowych⁴³.

3. Zmiany fenotypowe, genetyczne i behawioralne

- W Ameryce Północnej wybiórcze polowania dla trofeów na muflony kanadyjskie (*Ovis canadensis*) spowodowały spadek wagi i wielkości rogów potomstwa⁵².
- Badanie przeprowadzone przez Campbella-Statona i in. (2021) wykazało, że na skutek intensywnego kłusownictwa przez siły zbrojne populacja słonia afrykańskiego w parku narodowym Gorongosa w Mozambiku spadła o 90%. Gdy populacja zaczęła się odradzać po wojnie, stosunkowo duża część samic rodziła się bez ciosów⁵³. I podobnie, selektywne polowania dla trofeów w postaci wyróżniających się cech fizycznych, takich jak wielkie rogi czy ciosy, może prowadzić do zmian fenotypowych, na przykład zmniejszenia rozmiaru ciosów czy rogów^{25 54 55 56}.
- Badanie przeprowadzone przez Loveridge'a i in. (2007) na lwach w Parku Narodowym Hwange w Zimbabwie wykazało, że pomimo średniego rocznego ubytku lwów wynoszącego zaledwie około jednej czwartej rocznych kwot, 72% zaobrożowanych dorosłych samców z tego terytorium zostało zabranych przez myśliwych polujących dla trofeów. Ponadto, ponad 30% samców zabitych przez myśliwych polujących dla trofeów były to samce młodociane (<4 roku życia). Ubytek spowodowany polowaniami dla trofeów przyczynił się do spadku populacji i stworzył „efekt próżni”, tzn. samce opuszczały chronione siedliska, udając się na obszary, gdzie stawały się zagrożone polowaniami dla trofeów. Co więcej, takie zakłócenia społeczne i terytorialne spowodowały wzrost przypadków zabijania młodych⁴¹.
- Badania wykazały, że wysoka presja związana z łowiectwem i kłusownictwem zaburza społeczności słoń. Słonie, które były świadkami zabicia członków rodziny, mogą rozwinąć zachowania porównywalne do zachowań ludzi doświadczających zespołu stresu pourazowego (PTSD), który może prowadzić do wystąpienia takich objawów, jak nadmierna reakcja strachu, depresja, nieprzewidywalne zachowania aspołeczne i nadmierna agresja⁵⁷. Słonie przeżywają żałobę po zmarłych towarzyszach i wykonują pewne rytuały, w tym dotykanie szczątków czy noszenie zmarłego osobnika ze sobą⁵⁸.
- Starsze samce i samice słonia są skarbnicami wiedzy społecznej i ekologicznej, która była gromadzona przez dziesięciolecia^{35 40 29 59 60 61}. Osobniki te wykorzystują posiadaną wiedzę, aby prowadzić swoje grupy społeczne do zasobów, a odciągać od zagrożeń. Jednak osoby polujące dla trofeów często wybierają na cel właśnie starsze słonie ze względu na ich większe kły, gdy tymczasem naukowcy ostrzegają, że celowe usuwanie starszych osobników może zdestabilizować społeczności słoń. Starsze osobniki są również najważniejsze dla celów reprodukcyjnych i dla przeżycia cieląt^{37 38 62 63 64}. Istnieją dowody wykazujące, że starsze słonie powstrzymują agresję młodszych samców, co może mieć istotne znaczenie dla zmniejszenia konfliktu człowiek-słoń^{36 39 40}. Zatem polowania dla trofeów ukierunkowane na starsze osobniki, które są także celem kłusowników, mogą wywierać rozległy i długotrwały negatywny wpływ na całą grupę społeczną, a także potencjalnie nasilać konflikt człowiek-słoń.
- Porównując badania dotyczące populacji, które doświadczyły kłusownictwa o różnej intensywności, Archie i Chiyo (2012) stwierdzili, że działalność człowieka ma ogromny wpływ na zachowanie słoń i ich strukturę genetyczną⁶⁵. Kłusownictwo przerywa relacje społeczne ze starszymi krewnymi i obniża jakość relacji społecznych słoń, co może zmniejszyć przystosowawczą wartość tych relacji i doprowadzić do niższego wskaźnika rozrodczości samic. Kłusownictwo obniża również wiek pierwszego rozrodu samców (gdy starsze samce zasadniczo odnoszą większy sukces), a przy tym zwiększa się wypaczenie reprodukcji, tzn. mniejsza liczba samców odpowiada za większość kryć, co może prowadzić do utraty różnorodności genetycznej. Podobne skutki może przynieść intensywna presja spowodowana przez polowania dla trofeów, biorąc pod uwagę obieranie za cel starszych słoń.

- Darimont i in. (2009) zbadali 40 systemów, w których różne gatunki (ryby, kopytne, bezkręgowce i rośliny) są eksploatowane przez człowieka, i stwierdzili pogorszenie się cech morfologicznych i zmiany we wzorcu historii życia (np. wiek pierwszego rozrodu, inwestycje reprodukcyjne). Ubytek komercyjny, w porównaniu z rekreacyjnym lub naukowym, spowodował największe zmiany. Eksploatacja przez człowieka obejmuje bezpośrednią selekcję pod kątem określonych cech, co prowadzi do szybkich zmian fenotypowych, które o wiele przewyższają naturalne wskaźniki obserwowane w przyrodzie. Ubytek powodowany przez człowieka prowadzi także do selekcji pośredniej, która jest sprzeczna z selekcją bezpośrednią i może przyczyniać się do obserwowanych gwałtownych zmian we wzorcu historii życia. Takie zmiany fenotypowe mogą mieć poważny wpływ na przyszły wzrost populacji oraz interakcje między gatunkami w ramach danego ekosystemu²⁶.
- Darimont i in. (2015) przeprowadzili światowe badanie dotyczące eksploatacji dzikiej fauny i flory i systemów łowisk. Stwierdzili, że „myśliwi eksploatują w większym stopniu niż jakikolwiek ziemski drapieżnik”, przy czym średnia śmiertelność powodowana przez myśliwych przewyższa 1,9 raza śmiertelność powodowaną przez wszystkie pozostałe drapieżniki łącznie. Myśliwi szczególnie znacząco wpływają na mięsożerców, których zabili 3,7 raza więcej niż roślinożerców. W perspektywie światowej, myśliwi eksploatowali populację mięsożerców 9,2 raza intensywniej niż drapieżniki. Autorzy zauważyli, że polowania dla trofeów i konkurencja między drapieżnikami są głównymi czynnikami śmierci mięsożerców, biorąc pod uwagę, iż są one niejadalne. Wyrazili również zaniepokojenie konsekwencjami usuwania drapieżników, uwzględniając rozległe skutki, jakie to może mieć dla populacji i ekosystemów oraz decydującą rolę, jaką drapieżniki odgrywają w ekosystemach (w której ludzie nie mogą ich zastąpić)⁶⁶.

1.5 Oficjalny rynek handlu trofeami napędza nielegalny handel i praktyki korupcyjne

Oficjalny rynek handlu trofeami pobudza popyt na części zwierząt i produkty pochodne, co może stanowić zachętę do rozwoju niezgodnych z prawem praktyk, wytwarzając dodatkową presję na gatunki chronione, których rzadkość zwiększa ich wartość komercyjną. Różne raporty wykazują, że w wielu krajach sektor polowań dla trofeów jest nękany korupcją, słabym zarządzaniem, brakiem przejrzystości i monitorowania, zawyżonymi kwotami, nielegalnymi polowaniami i innymi problemami^{16 50 67 68}.

W raporcie przygotowanym w 2016 r. przez demokratów z Izby Reprezentantów Stanów Zjednoczonych z Komisji ds. Zasobów Naturalnych zatytułowanym *Missing the Mark [Chybiecie celu]* przeanalizowano polowania dla trofeów na słonie afrykańskie, czarne i południowe białe nosorożce, lamparty i lwy w Zimbabwie, Tanzanii, Republice Południowej Afryki oraz Namibii. Stwierdzono w nim, że istnieje „wiele niepokojących przykładów zmieniania celu funduszy i nieprzeznaczania ich przede wszystkim na ochronę przyrody” i zakończono konkluzją, iż „korupcja w rządach i organizacjach może sprawiać, że przychody z polowań dla trofeów nie zostają przeznaczone na finansowanie działań w ramach ochrony

przyrody, i prowadzić do złego zarządzania przeznaczonymi do polowań populacjami zwierząt”.⁶⁹

Ponadto, przypadki odstępstw prawnych dopuszczających import trofeów z gatunków chronionych stwarzają okazję dla zorganizowanych grup przestępczych, aby pozyskiwać i transportować części zwierząt, i podważają podejmowane na świecie wysiłki mające na celu opanowanie problemu kłusownictwa i nielegalnego handlu. Polowania dla trofeów mogą być wykorzystywane jako przykrywka umożliwiająca zgodne z prawem nabywanie i eksportowanie cennych części zwierząt chronionych, które ostatecznie są przeznaczane na cele nielegalnego handlu komercyjnego. Przykładem takich praktyk jest dobrze udokumentowane przekierowywanie rogów nosorożca pochodzących od nosorożców przeznaczonych na polowania dla trofeów na czarne rynki, w które zaangażowane były podmioty przestępcze z Afryki, Azji, UE i USA^{70 71 72}. W styczniu 2018 r. minister ds. zasobów naturalnych i turystyki Tanzanii oskarżył organizatorów polowań o zaangażowanie w kłusownictwo i nielegalny eksport kości słoniowej.

Takie powiązania jeszcze bardziej podkopują wiarygodność oświadczeń o ochronie przyrody składanych przez branżę polowań dla trofeów i zwiększają zagrożenie bezbronnych populacji dzikich zwierząt.

4. Złe zarządzanie i korupcja niwelują korzyści dla ochrony przyrody

- Raport z 2016 r. *Missing the Mark* wyjaśnia, w jaki sposób polowania dla trofeów w połączeniu ze słabym zarządzaniem siedliskami mogą szkodzić działaniom na rzecz ochrony przyrody, stwierdzając:
„Niektórzy zauważają, że korupcja w rządach i organizacjach może sprawiać, iż przychody z polowań dla trofeów nie zostają przeznaczone na finansowanie działań w ramach ochrony przyrody, i prowadzić do złego zarządzania przeznaczonymi do polowań populacjami zwierząt”⁶⁹.
  - W raporcie przedstawiono przykłady zmieniania celu funduszy lub nieprzeznaczania ich przede wszystkim na ochronę przyrody.
  - Ocena obszarów zarządzania dziką przyrodą w Tanzanii przeprowadzona przez Agencję Stanów Zjednoczonych ds. Rozwoju Międzynarodowego wykazała, że tanzańskim władzom nie udaje się skutecznie zarządzać w terenie dziką przyrodą, oraz przedstawiła niewiele dowodów na pozytywny wkład polowań dla trofeów na ochronę dzikiej przyrody.
- Lescuyer i in. (2016) wyjaśniają, jak w Kamerunie państwo „przeznacza bardzo skromne zasoby na egzekwowanie prawa i monitorowanie praktyk zarządców obszarów łowieckich. Dla przykładu, plany zarządcze, specyfikacje społeczne czy protokoły monitorowania prawie nigdy nie są sporządzane, a jeszcze rzadziej stosowane lub kontrolowane”²⁰.
- W raporcie *Economists at Large* z 2013 r. stwierdzono, że „podmioty reprezentujące różne strony w debacie dotyczącej ochrony przyrody potwierdzają problemy, jakie powoduje korupcja w stosunku do wysiłków podejmowanych w tym obszarze oraz to, jaką stanowi przeszkodę w zapewnianiu, by korzyści docierały do lokalnych społeczności”. Raport podkreśla, że pomimo tego, że wiele podmiotów zdaje sobie sprawę z wagi dzielenia się przychodami z lokalnymi społecznościami na cele inicjatyw w zakresie ochrony przyrody, większość przyznaje, że bardzo niewielka część tych środków dociera na poziom lokalny. Podano, że nawet raport (Booth 2010) częściowo finansowany przez organizację z branży polowań dla trofeów, tj. International Council for Game and Wildlife Conservation, przyznawał, iż jedynie 3% dochodów z polowań przeznaczano na rozwój społeczności⁹.
- Barnett and Patterson (2006) stwierdzają, że zdarzało się, iż korupcyjne i niezrównoważone praktyki prowadziły w niektórych krajach do czasowego lub trwałego zamknięcia sektora polowań dla trofeów, na przykład w Tanzanii, Kenii czy Zambii. Badacze dodają, że „ponieważ jest to bardzo lukratywna branża, która funkcjonuje w biednych krajach rozwijających się, możliwość korupcji i złego zarządzania jest zawsze obecna. Dzieje się tak zwłaszcza w kontekście bardzo niskich wynagrodzeń personelu, który zajmuje się uregulowaniem branży wartej wiele milionów dolarów amerykańskich”⁷³.

1.6 Polowania dla trofeów powodują znaczne, a możliwe do uniknięcia, szkody w dobrostanie zwierząt

Myśliwi polujący dla trofeów, w tym ci z Europy, są często zachęcani do stosowania takich metod zabijania zwierząt, które nie gwarantują szybkiej śmierci lub minimalnego cierpienia zwierzęcia, tylko zwiększają rozrywkową wartość polowania⁷⁴. Metody te obejmują wykorzystanie łuku i strzał, broni odprzodowej lub krótkiej broni palnej. Czołowe organizacje myśliwskie promują stosowanie takiej broni, a nawet przyznają nagrody za zabicie zwierzęcia dla trofeów za jej pomocą⁷⁵.

Ponadto, ponieważ osoby polujące dla trofeów są przynajmniej po części motywowane chęcią zdobycia „dobrej jakości trofeum”, stanowi to bodziec do korzystania z metod zapewniających, że określona część zwierzęcia (np. głowa) nie zostanie uszkodzona, oraz do mierzenia w inne obszary ciała ofiary, co zwiększa prawdopodobieństwo, że zwierzę nie zostanie zabite na miejscu⁷⁶.

1.7 Zabijanie zwierząt dla rozrywki nie ma etycznego uzasadnienia

Zabijanie zwierząt dla rozrywki nie powinno być uważane za praktykę etyczną i zrównoważoną pod względem społecznym. Jako zadeklarowany orędownik

bioróżnorodności, UE powinna wspierać, finansować i propagować bardziej efektywne sposoby motywowania do ochrony dzikiej przyrody i rozwoju lokalnego oraz finansowania tych obszarów.

W swoim dokumencie z 2017 r. zatytułowanym „Compatibility of Trophy Hunting as a Form of Sustainable Use with IUCN’s Objectives” [*Zgodność polowań dla trofeów jako formy zrównoważonego użytkowania z celami IUCN*], Grupa Specjalistyczna Światowej Komisji Etyki Środowiskowej IUCN (IUCN World Commission on Environmental Law Ethics Specialist Group) stwierdziła, że „polowania dla trofeów nie są zgodne ze zrównoważonym użytkowaniem”. Dalej oświadczyła również, że: „Zasadnicze pytanie brzmi, czy polowania dla trofeów w formie, w jakiej są praktykowane przez poszczególne osoby i promowane przez niektóre organizacje myśliwskie, mogą być zgodne z ogólnymi celami IUCN wyrażonymi w artykule 2 i 7. Z pewnością nie. Każda inna opinia zagroziłaby wiarygodności IUCN jako organizacji zapewniającej moralne i etyczne przywództwo w obszarze zasad ochrony przyrody. A z pewnością podważyłaby liczne wysiłki członków IUCN na rzecz promowania sprawiedliwego i zrównoważonego świata”⁷⁷.

UE powinna skoncentrować się na promowaniu mechanizmów, które sprawią, że społeczności żyjące obok dzikiej przyrody dostrzegą i zrozumieją korzyści wynikające z jej ochrony, z ochrony bioróżnorodności oraz ze świadczonych przez nie usług na rzecz ekosystemu. Chcemy zwrócić uwagę na ostatnie badania, które wskazują wartość wynikającą z obecności dzikich zwierząt w dzikim środowisku, na przykład wartość poszczególnych słoń przez cały czas ich życia dla turystyki ekologicznej, a także na badania przeprowadzone pod patronatem Międzynarodowego Funduszu Walutowego, które wykazały znaczącą wartość waleni i słoń leśnych związaną ze zdolnością pochłaniania dwutlenku węgla, gdy pozwoli się im żyć w ich naturalnych siedliskach^{78 79}. Takie badania zdecydowanie sugerują, że istnieją innowacyjne sposoby realizowania tej wartości, na przykład poprzez wykorzystanie rynków uprawnień do emisji dwutlenku węgla, aby zachęcić lokalne społeczności do ochrony populacji dzikich zwierząt i czerpania w ten sposób korzyści z ich wartości.

1.8 Obywatele Unii sprzeciwiają się polowaniom dla trofeów i przywozowi trofeów

Sondaże opinii wykazują, że zdecydowana większość obywateli UE (ponad 80%) sprzeciwia się polowaniom dla trofeów i popiera zakaz przywozu trofeów⁸⁰. Istnieją również dowody na znaczący publiczny sprzeciw wobec polowań dla trofeów wśród obywateli krajów, które stale eksportują trofea, takich jak Republika Południowej Afryki – zdecydowanie największy eksporter trofeów myśliwskich w Afryce⁸¹.

Niektóre spośród państw członkowskich UE już wprowadziły surowsze krajowe środki mające na celu zakaz importu niektórych rodzajów trofeów myśliwskich, a inne rozważają taką możliwość.

W 2015 r. Cecil, dorosły samiec lwa w Zimbabwie, został zraniony strzałą przez amerykańskiego myśliwego polującego dla trofeów i cierpiał przez wiele godzin, zanim został zabity. Duże zainteresowanie mediów i zdecydowanie negatywna reakcja opinii publicznej, w tym w UE, na okoliczności śmierci Cecila wyraźnie pokazały, że społeczeństwo odrzuca tego rodzaju praktyki oraz że można oczekiwać, iż zakaz przywozu trofeów spotka się z publicznym poparciem⁸².

⁸³

2. Obawy związane z obowiązującym obecnie w UE systemem prawnym dotyczącym polowań dla trofeów

Handel trofeami myśliwskimi w państwach członkowskich UE nie jest prowadzony w ścisłej zgodności z unijnymi uregulowaniami i wytycznymi. Co więcej, obecny system prawny stwarza dodatkowe, a możliwe do uniknięcia, zagrożenia dla populacji gatunków zagrożonych wyginięciem w trakcie trwającego kryzysu bioróżnorodności, a przy tym jest sprzeczny z zasadą ostrożności zapisaną w Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. W szczególności:

2.1 Obowiązujące ustawodawstwo unijne i wymogi dotyczące przywozu trofeów pozyskanych z gatunków objętych międzynarodową ochroną są niespójne

Unijne rozporządzenia dotyczące handlu dziką fauną i florą stanowią, że trofea myśliwskie uzyskane z niektórych gatunków mogą być wwożone do UE wyłącznie po wydaniu przez państwo członkowskie pozwolenia na przywóz i po sprawdzeniu, że import taki nie będzie szkodliwy dla celów ochrony danego gatunku. Ponadto, importujące państwo członkowskie musi przedstawić dowody w formie dokumentów, że dany okaz został nabyty zgodnie z prawem.

Jednak obecnie wymogi te dotyczą wyłącznie trofeów myśliwskich pozyskanych z gatunków ujętych w wykazie w Załączniku A do unijnego rozporządzenia dotyczącego handlu dziką fauną i florą oraz sześciu gatunków z wykazu w Załączniku B wskazanych w Załączniku XIII do rozporządzenia (WE) nr 865/2006 (obecnie to (i) południowy nosorożec biały *Ceratotherium simum simum*, (ii) hipopotam nilowy *Hippopotamus amphibius*, (iii) słoń afrykański *Loxodonta africana*, (iv) owca górski *Ovis ammon*, (v) lew *Panthera leo*, oraz (vi) niedźwiedź polarny *Ursus maritimus*).

Oznacza to, że trofea myśliwskie z wszystkich pozostałych gatunków, które odpowiadają za większość importu trofeów do UE, są wyłączone z tych wymogów. W konsekwencji UE nie może zapewnić, że większość wwożonych trofeów jest nieszkodliwa i została pozyskana zgodnie z prawem.

Pozwolenia na przywóz powinny dotyczyć wszystkich gatunków ujętych w Załączniku B, aby zapewnić kontrolę władz państw członkowskich UE, mającą na celu określenie zasadności i wiarygodności orzeczeń o nieszkodliwości wydawanych przez państwa eksportujące w odniesieniu do trofeów myśliwskich pozyskanych z tych gatunków.

2.2 Unijne rozporządzenia i powiązane wytyczne nie są wdrażane konsekwentnie i zdecydowanie

Dodatkowo, w odniesieniu do gatunków ujętych w Załączniku A do unijnych rozporządzeń dotyczących handlu dziką fauną i florą, Grupa ds. Przeglądu Naukowego UE ustaliła, że „jedyny oczywisty przypadek, gdy import nie jest szkodliwy dla przetrwania gatunku, to sytuacja, kiedy jest on wyraźnie dobroczynny dla jego przetrwania, tj. gdy wynikają z niego znaczące i wymierne korzyści dla ochrony gatunku, albo, w wyjątkowych przypadkach, gdy jest wyraźnie nieszkodliwy, ale wiążą się z nim także szersze korzyści dla społeczeństwa”⁸⁴.

Jednakże nie ma oznak, że wymóg ten jest konsekwentnie stosowany. Zauważyliśmy, że unijne władze wydają pozwolenia (niekiedy w znaczących ilościach) na przywóz trofeów z gatunków ujętych w Załączniku A (takich jak lamparty, gepardy, słonie afrykańskie, nosorożce czarne, niedźwiedzie brunatne, wilki szare i żbiki) z różnych krajów i populacji, co do których nie istnieją publicznie dostępne dowody, że ich import spowodował takie wymierne i znaczące korzyści.

2.3 Działania związane z polowaniami dla trofeów z unijnego planu działania na rzecz zwalczania nielegalnego handlu dziką fauną i florą nie zostały wdrożone

Cel 2.1, działanie 9 z unijnego planu działania na rzecz zwalczania nielegalnego handlu dziką fauną i florą na lata 2016-2020 wyraźnie odnosi się do polowań dla trofeów oraz konieczności „opracowania strategii

poprawy zgodności z unijnym ustawodawstwem dotyczącym dzikiej przyrody⁸⁵.

W szczególności wyznaczono Komisji zadanie, aby do końca 2016 r. zapewnić „iż wdrażanie unijnych zasad dotyczących przywozu trofeów myśliwskich do UE [będzie] aktywnie monitorowane w celu zagwarantowania, że trofea pochodzą z legalnych i zrównoważonych źródeł”. Nie podjęto jednak żadnych spójnych kroków do realizacji tego celu i istnieją obawy, że obowiązujące obecnie unijne rozporządzenia w sprawie zachowania bioróżnorodności i ochrony dzikiej przyrody wciąż nie są odpowiednio wprowadzane w życie.

Obawiamy się, że ten brak wdrożenia będzie rzutował na nowy / poprawiony plan działania, który był w trakcie opracowywania w czasie, gdy powstawał niniejszy dokument. W przyszłości konieczne będą obowiązujące środki, dedykowane finansowanie i odpowiedni system monitorowania, aby zapewnić, że działania określone w planie działania są skutecznie realizowane.

2.4 Opiniom Grupy ds. Przeglądu Naukowego brak przejrzystości metodologicznej i proceduralnej

Niejasne jest, jakie procedury stosują unijne władze i komisje, np. Grupa ds. Przeglądu Naukowego, której przewodniczy Komisja, oraz z jakich danych korzystają, ustalając, czy wspomniane powyżej wymogi są spełnione. W rzeczywistości, wiarygodne dane empiryczne wymagane do takich ustaleń, np. dotyczące wielkości i trendu rozwojowego populacji docelowej, poziomu ubytku, zarządzania, monitorowania i egzekwowania, są często niewystarczające lub w ogóle nie istnieją.

W rezultacie niejasne jest, na jakiej podstawie formułowane są „pozytywne opinie” zezwalające na przywóz trofeów myśliwskich z pewnych gatunków i krajów. Szczególnie niepokoi fakt, że UE sformułowała pozytywne opinie i odstąpiła od negatywnych opinii w odniesieniu do gatunków i populacji na obszarach, co do których dane wykazują poważne zmniejszenie się populacji, problemy związane z kłusownictwem i brak zarządzania.

Jednym z przykładów jest odstąpienie przez Grupę ds. Przeglądu Naukowego w 2017 r. od negatywnej opinii dotyczącej słoni afrykańskich z czterech ekosystemów w Tanzanii, pomimo olbrzymiego zmniejszenia się ich populacji na skutek

kłusownictwa⁸⁶. Najdotkliwiej decyzja ta dotknęła rezerwat zwierząt łownych Selous Game Reserve, gdzie odbywa się większość polowań dla trofeów w Tanzanii. Kolejny przykład to sformułowanie przez Grupę ds. Przeglądu Naukowego pozytywnej opinii dotyczącej przywozu trofeów z lwów z rezerwatu Niassa w Mozambiku w 2020 r. pomimo raportu przygotowanego przez sieć monitorowania handlu dziką fauną i florą TRAFFIC wskazującego, że „liczba incydentów selektywnego kłusownictwa i podejrzewanych incydentów kłusownictwa jest wysoka”, a 74% przypadków śmierci lwów w Niassa przypisuje się przyczynom antropogenicznym⁸⁷. W odniesieniu do trofeów z lwów z Tanzanii, dla których Grupa ds. Przeglądu Naukowego utrzymuje pozytywną opinię od 2008 r. pomimo przeciwnych rad ekspertów, w tym samym raporcie stwierdzono, że „dane dotyczące kłusownictwa w Tanzanii były zdecydowanie niewystarczające i prawdopodobnie w dużym stopniu zaniżone” oraz że istnieje rozbieżność pomiędzy spadkiem liczebności przewidywanym przez IUCN a tym zgłaszanym przez władze Tanzanii⁸⁸.

2.5 Obawy związane ze stanowiskami przyjmowanymi przez Unię na posiedzeniach Konwencji CITES

Jesteśmy zaniepokojeni faktem, że niedawno, w czerwcu 2021 r., UE opowiedziała się za przyjęciem kwot łowieckich w odniesieniu do lampartów na posiedzeniu Komitetu ds. Zwierząt CITES, pomimo że brakowało wiarygodnych danych naukowych, a zarządzanie jest w sposób widoczny nieprawidłowe, jak również pomimo faktu, iż CITES nie wdrożył jeszcze decyzji 18.169 stanowiącej, by Sekretariat CITES opracował wytyczne, które mogą być pomocne dla Stron podczas sporządzania orzeczeń o nieszkodliwości odnośnie do handlu trofeami myśliwskimi z lampartów.

Niepokoje nas także, że opowiedzenie się za kwotami, które nie zostały poparte danymi naukowymi, uzasadniono rzekomym „znaczeniem finansowania ochrony przyrody przez sektor łowiecki”. Jesteśmy poważnie zaniepokojeni tym, że argumentacja UE nie wydaje się w tym przypadku być oparta na dowodach i stanowi kompromis pomiędzy nienaruszaniem równowagi ekologicznej a interesami gospodarczymi.

Co więcej, poddajemy w wątpliwość założenie, że przychody z polowań dla trofeów są ważne dla celów ochrony przyrody. Dowody wykazują, że odsetek przychodów z polowań dla trofeów wykorzystywany na finansowanie ochrony przyrody lub lokalnych społeczności jest bardzo wyołbrzymiany przez

zwolenników polowań, a w rzeczywistości jest co najwyżej marginalny (patrz Tab. 1).

2.6 Grupa ds. Przeglądu Naukowego i unijna jednostka CITES są niewystarczająco wyposażone i mają niewystarczające zasoby

Realizacja zobowiązań UE w zakresie spełniania przez wwożone trofea myśliwskie wymogów nieszkodliwości i legalnego pozyskania jest utrudniona w związku z niewystarczającymi zasobami. Grupa ds. Przeglądu Naukowego przez znaczny okres była niezdolna do funkcjonowania ze względu na niemożność znalezienia osoby na stanowisko urzędnika naukowego / przewodniczącego. Stanowisko to ma kluczowe znaczenie dla procesów importu oraz dla zapewnienia realizacji zobowiązań UE wynikających z Konwencji CITES i z unijnych rozporządzeń dotyczących handlu dziką fauną i florą. Co więcej, jednostka CITES przy Komisji posiada niewystarczające zasoby. Ten chroniczny brak zasobów zmniejsza zdolność UE do spełniania swoich zobowiązań prawnych związanych z przywozem trofeów myśliwskich i osłabia jej wysiłki mające na celu opanowanie problemu nielegalnego handlu dziką fauną i florą.

2.7 Naruszenie odstępstw przewidzianych w dyrektywie siedliskowej

Niepokoi nas, że niektóre państwa członkowskie UE dopuszczają polowania dla trofeów na rodzime gatunki, które znajdują się pod ścisłą ochroną na mocy dyrektywy siedliskowej i unijnych rozporządzeń dotyczących handlu dziką fauną i florą, oraz wywóz i przywóz trofeów pochodzących z takich polowań. Na przykład, kilka państw członkowskich zezwala w ostatnich latach na zabijanie znacznej i wciąż rosnącej liczby niedźwiedzi brunatnych. Polowania dla trofeów na niedźwiedzie brunatne w państwach członkowskich UE są regularnie reklamowane i sprzedawane przez biura łowieckie.

Uważamy, że tego rodzaju polowania dla trofeów stanowią naruszenie odstępstwa ustanowionego w dyrektywie siedliskowej, które dopuszcza zabijanie gatunków znajdujących się pod ścisłą ochroną tylko w indywidualnych przypadkach i określonych okolicznościach, np. w interesie bezpieczeństwa publicznego lub by zapobiec znaczącym szkodom w zakresie inwentarza żywego i mienia.

Ponadto nie istnieją dowody na to, że przywóz trofeów z takich polowań przynosi jakiegokolwiek korzyści dla ochrony gatunków, na które urządzone są polowania.

Podsumowując, uważamy, że przywóz i wywóz trofeów przez państwa członkowskie UE nie odbywa się w ścisłej zgodności z unijnymi rozporządzeniami i wytycznymi, a także jest sprzeczny z zasadą ostrożności zapisaną w Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Stwarza to dodatkowe zagrożenie dla populacji

gatunków już zagrożonych wyginięciem, a przy tym dzieje się w trakcie trwającego kryzysu bioróżnorodności.

3. Zalecenia

Wzywamy UE do wykorzystania oceny planu działania na rzecz zwalczania nielegalnego handlu dziką fauną i florą oraz strategii bioróżnorodności do roku 2030 jako okazji, by ponownie rozważyć unijne zasady dotyczące handlu trofeami myśliwskimi oraz zarządzanie tym handlem. W perspektywie średnioterminowej nalegamy, aby UE podjęła prace zmierzające do wdrożenia zakazu przywozu trofeów myśliwskich. Tymczasem zalecamy Komisji Europejskiej i unijnym decydom podjęcie szeregu pilnych działań:

Zawieszenie wydawania pozwoleń na przywóz do UE w odniesieniu do wszystkich gatunków, dla których dane są niewystarczające lub niewiarygodne, i w odniesieniu do których brakuje zarządzania i egzekwowania, w ramach podejścia ostrożnościowego. Objęłoby to, między innymi, lamparty i słonie afrykańskie, dla których roczne kwoty łowieckie są niepokojąco wysokie i stanowią zagrożenie, biorąc pod uwagę brak wiarygodnych danych i obecne plany zarządzania (dalsze szczegóły w załącznikach).

Sprawdzenie procedur Grupy ds. Przeglądu Naukowego dotyczących formułowania opinii odnośnie gatunków podlegających polowaniom dla trofeów i zapewnienie, aby były one transparentne oraz oparte na zasadzie ostrożności i na ustaleniach naukowych, a w szczególności:

- Grupa ds. Przeglądu Naukowego musi systematycznie formułować i utrzymywać negatywne opinie w odniesieniu do takich połączeń gatunek/kraj, dla których powyższe wymogi nie są spełniane.
- Procedury Grupy ds. Przeglądu Naukowego muszą stać się transparentne i umożliwiać wnoszenie wkładu przez ekspertów oraz przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego. Powinno to obejmować możliwość przedstawiania pod rozagę Grupy połączeń gatunek-kraj, przedkładanie odpowiednich dowodów przez Strony zainteresowane oraz publikowanie podstaw dowodowych, w oparciu o które podjęto decyzję.

Przegląd działalności władz ds. CITES w poszczególnych państwach członkowskich, a w szczególności:

- Urzędy ds. CITES w poszczególnych państwach członkowskich powinny wydawać pozwolenia jedynie wówczas, gdy wiarygodne, empiryczne i sprawdzalne dowody wyraźnie wskazują na spełnienie wszystkich wymogów wymienionych w unijnych rozporządzeniach dotyczących handlu dziką fauną i florą oraz w powiązanych z nimi wytycznych w odniesieniu do legalności i zrównoważonego charakteru, a także – w przypadku gatunków z Załącznika A – w odniesieniu do dowodów na zapewnianie znaczących i wymiernych korzyści dla ochrony tych gatunków. Jeżeli dowody są

niekompletne lub niewiarygodne, pozwolenia na przywóz nie powinny być wydawane.

- Takie orzeczenia muszą być oparte na wyraźnych i sprawdzalnych kryteriach naukowych (w tym na recenzowanych publikacjach i innych wiarygodnych i sprawdzalnych dowodach), właściwych wskaźnikach oraz transparentnych procedurach, które zapewniają dobre zarządzanie, monitorowanie i egzekwowanie.

Rozszerzenie wymogu uzyskiwania pozwoleń na przywóz trofeów myśliwskich na wszystkie gatunki wymienione w Załączniku B do unijnych rozporządzeń dotyczących handlu dziką fauną i florą poprzez usunięcie w odniesieniu do trofeów myśliwskich odstępstwa dotyczącego „dóbr osobistych i majątku gospodarstwa domowego” zawartego w art. 57 rozporządzenia Komisji (WE) 865/2006. Wymóg uzyskiwania pozwoleń na przywóz jest jedynym środkiem, za pomocą którego państwa członkowskie mogą zapewnić, że trofea pochodzą z legalnego i zrównoważonego źródła, jak tego wymaga unijny plan działania na rzecz zwalczania nielegalnego handlu dziką fauną i florą. Zauważamy, że Parlament Europejski już w 2014 r. wzywał do rozszerzenia wymogu uzyskiwania pozwoleń w związku z faktem, iż „niezrównoważone i nieetyczne polowania dla trofeów spowodowały spadek na dużą skalę liczebności zagrożonych gatunków wymienionych w Załącznikach I i II do Konwencji CITES”⁸⁹.

Opracowanie wytycznych dotyczących przeniesienia ciężaru przedstawienia dowodu na osobę ubiegającą się o pozwolenie oraz na kraj eksportujący i wyraźne określenie minimalnych wymogów w zakresie dokumentacji, którą należy przedłożyć, w tym dotyczącej aktualnego i dawniejszego obszaru występowania, wielkości i trendów rozwojowych gatunków rodzimych i stanowiących cel polowania, ich struktury wiekowej i płciowej, wskaźników rozrodczości, naturalnej śmiertelności, ubytku na cele handlowe i inne oraz innych potencjalnych zagrożeń. Jeżeli dane lub dokumentacja są niewystarczające, zgodnie z zasadą ostrożności pozwoleń nie należy wydawać.

Przyjęcie tymczasowych ochronnych przepisów prawnych w sprawie metod zabijania w ramach polowań dla trofeów, które będą zgodne z zasadą minimalizowania cierpienia należącego do reguł odnoszących się do celowego zabijania zwierząt niebędących dzikimi zwierzętami.

Zajmowanie opartych na dowodach i zgodnych z zasadą ostrożności stanowisk w sprawie polowań dla trofeów na międzynarodowych forach, takich jak Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (CITES), które to stanowiska będą odzwierciedlać powyższe zalecenia.

Załącznik

OPIS PRZYPADKU

Przywóz trofeów myśliwskich z lampartów do państw członkowskich UE

Wprowadzenie

Lamparty (*Panthera pardus*) są sklasyfikowane jako narażone na wyginięcie i znajdują się w wykazie w Załączniku I do CITES oraz w Załączniku A do unijnych rozporządzeń dotyczących handlu dziką fauną i florą (WTR). Na mocy systemu kwot CITES, który dopuszcza międzynarodowy handel trofeami myśliwskimi i skórami z lampartów na osobisty użytek, 12 Stronom przyznano obecnie roczne kwoty na wywóz do 2648 trofeów i skór rocznie.

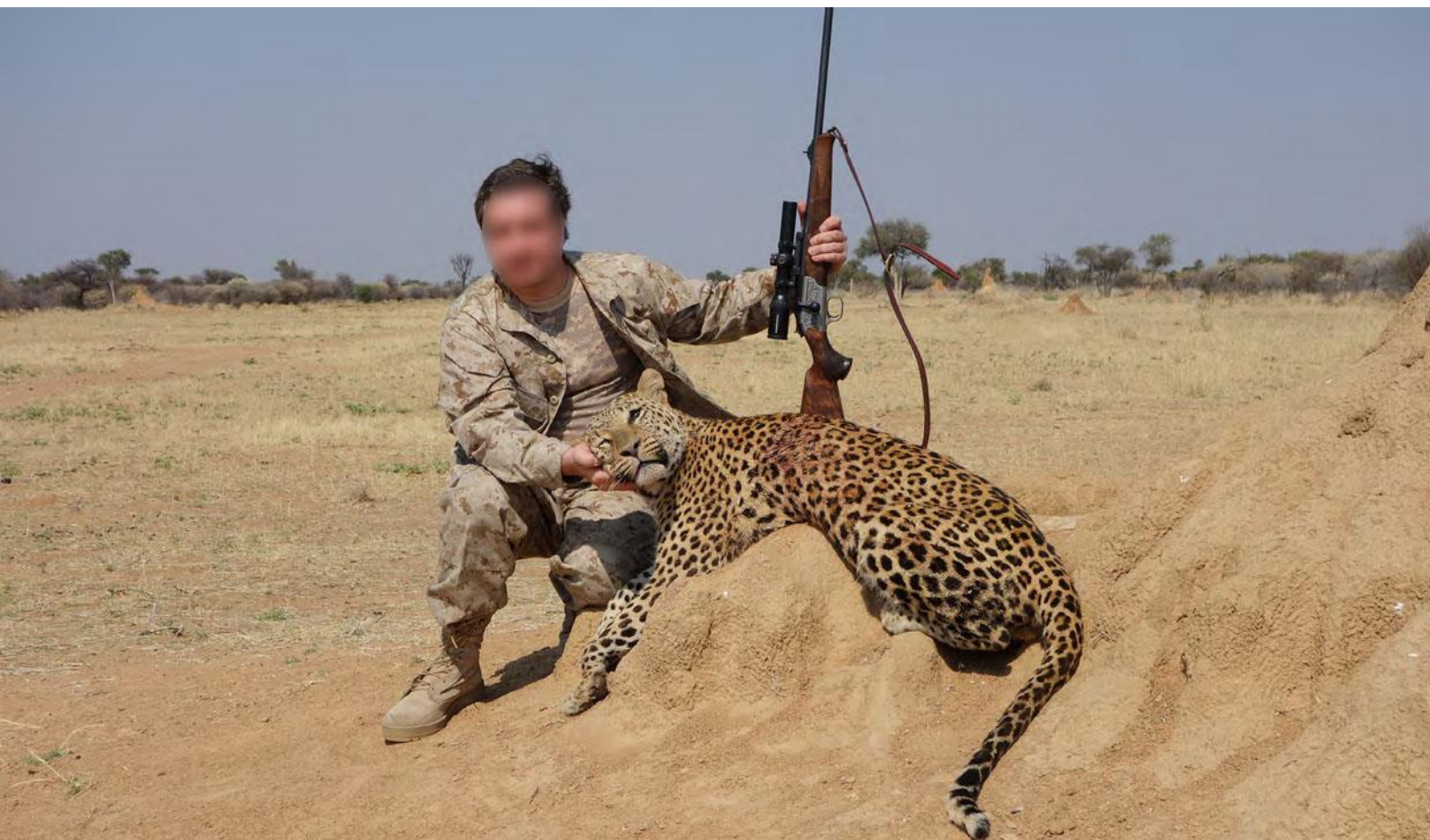
Jednak wielkości kwot są ustalane na podstawie niewiarygodnych danych lub nieprecyzyjnych metodologii. W konsekwencji Strony Konwencji CITES podjęły decyzję 18.169 w 2019 r., która, między innymi, może pomóc Stronom w formułowaniu

orzeczeń o nieszkodliwości w odniesieniu do handlu trofeami myśliwskimi z lamparta. Decyzja ta nie została jeszcze wdrożona. Tymczasem roczne kwoty na trofea myśliwskie z lamparta pozostają niepokojąco wysokie i stanowią zagrożenie dla populacji lampartów. Pomimo tego nie wydano obecnie żadnych negatywnych opinii co do przywozu trofeów z lamparta do UE.

Status ochronny lamparta

W Czerwonej księdze IUCN z 2015 r. lamparty sklasyfikowano jako gatunek narażony na wymarcie, z malejącym trendem populacyjnym⁹⁰.

Ocena wykazała, że: „Istnieje niewiele wiarygodnych danych dotyczących zmian w statusie lamparta (obszar

występowania czy liczebność) na obszarze Afryki w przeciągu ostatnich trzech pokoleń, chociaż istnieją istotne dowody na to, iż subpopulacje prawdopodobnie znacząco się zmniejszyły”, a także: „Na większości obszarów zasięgu liczebność lampartów spadła znacząco (>30%) od poprzedniej oceny, co wykazały szeroko zakrojone badania populacyjne”.

Ocena określiła utratę lub konwersję siedlisk, zmniejszenie bazy żerowej oraz konflikt człowiek-przyroda jako stałe zagrożenia dla populacji lampartów. Stwierdzono w niej również: „Lamparty są także ofiarami polowań dla trofeów. W przypadku słabego zarządzania, polowania dla trofeów mogą być szkodliwe dla populacji, zwłaszcza gdy pozwolenia dotyczą jednego obszaru geograficznego, a celem polowań stają się osobniki w najlepszej formie, aktywne na danym terytorium i aktywne reprodukcyjnie [...]. Polowania dla trofeów zamknięto lub zrewidowano w Namibii, Botswanie i Zambii w ciągu ostatnich pięciu lat”. Na niektórych obszarach polowania dla trofeów wskazano jako główny element powodujący spadek liczebności populacji, który dodatkowo napędza wysokie wskaźniki zabijania młodych w związku z przejmowaniem terytoriów przez samców oraz chów wsobny na skutek zakłóconego rozpraszania się samców z powodu nadmiernego wyeksploatowania populacji, związanego również z polowaniami dla trofeów.

Globalnie ocenia się, że jedynie 17% obecnych siedlisk lamparta leży na obszarach chronionych⁹¹.

Ochrona międzynarodowa, kwoty trofeów i handel

Lamparty znajdują się w wykazie w Załączniku I CITES od 1975 r., a w Załączniku A unijnych rozporządzeń dotyczących handlu dziką fauną i florą – od 1977 r. Jednak wywóz trofeów myśliwskich i skór lamparta na użytek osobisty jest obecnie dozwolony w oparciu o system kwot uzgodniony na 10. konferencji Stron Konwencji CITES w 1997 r., a następnie zmieniony (Uchwała konf. 10.14 (zm. CoP16)⁹²).

Obecnie 12 Stronom przyznano kwoty roczne, umożliwiające legalny wywóz 2648 trofeów i skór rocznie.

Według szczegółowej analizy baz danych CITES dotyczących handlu przeprowadzonej przez Humane Society International dla lat 2014-2018, lamparty są

bardzo popularne wśród myśliwych z Europy i znajdują się na siódmym miejscu wśród 10 gatunków, których trofea są najczęściej przywożone do Unii:

- W tym pięcioletnim okresie zgłoszono wwóz do państw członkowskich UE 839 trofeów z lamparta.
- Ponad 60% trofeów importowały cztery europejskie kraje (Francja, Niemcy, Hiszpania i Austria)¹.

Aktualne unijne zasady i wytyczne

Istnieje wymóg, aby państwa członkowskie UE wydawały pozwolenia na przywóz okazów gatunków ujętych w wykazie w Załączniku A, w tym lampartów. Pod tym względem obowiązki unijnych Organów Naukowych CITES oraz Grupy ds. Przeglądu Naukowego na mocy rozporządzenia (WE) nr 338/97 oraz (WE) nr 865/2006 zostały wyraźnie określone w wytycznych⁹³ na stronie internetowej Komisji Europejskiej. Obejmują one, między innymi, następujące wymogi:

- Zalecanie, aby wprowadzenie na teren UE [okazów objętych Załącznikiem A] nie miało szkodliwych skutków dla statusu ochronnego danego gatunku ani dla zakresu terytorium zajmowanego przez daną populację tego gatunku.
- Zalecanie, aby wprowadzenie na teren UE służyło:
  - » rozwojowi nauki, gdy dany gatunek okazuje się być jedynym odpowiednim lub gdy nie są dostępne okazy wyhodowane w niewoli;
  - » celom hodowli lub propagowania, z których wynikną korzyści dla ochrony danego gatunku;
  - » badaniom lub edukacji ukierunkowanym na zachowanie lub ochronę danego gatunku;
  - » innym celom, które nie szkodzą ochronie danego gatunku.

W odniesieniu do „innych celów” oraz w związku z polowaniami dla trofeów wytyczne podkreślają:

- Fundamentalną zasadą jest, że zgoda na handel okazami z gatunków objętych Załącznikiem A musi być wydawana jedynie w wyjątkowych okolicznościach.

- Jedyny oczywisty przypadek, gdy import nie jest szkodliwy dla przetrwania gatunku, to sytuacja, kiedy jest on wyraźnie dobroczynny dla jego przetrwania, tj. gdy wynikają z niego znaczące i wymierne korzyści dla ochrony gatunku, albo, w wyjątkowych przypadkach, gdy jest wyraźnie nieszkodliwy, ale wiąże się z nim także szersze korzyści dla społeczeństwa.

- Polowania dla trofeów powinny być częścią starannie opracowanego planu zarządzania gatunkami, który powinien:

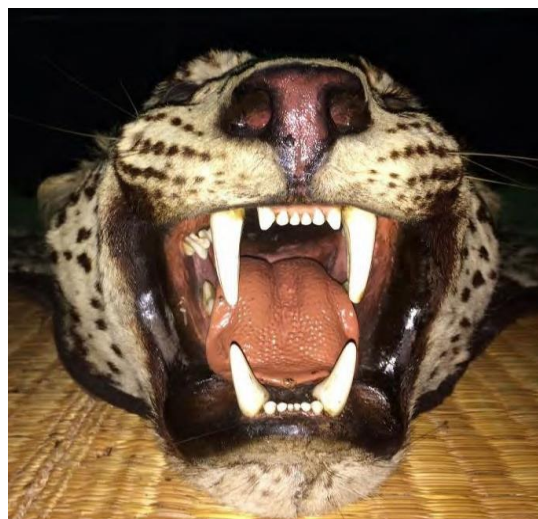
- » być oparty na pewnych danych biologicznych zebranych na populacjach docelowych;
- » wyraźnie wykazywać, że poziomy pozyskiwania są zrównoważone;
- » być monitorowany przez ekspertów z biologii;
- » być niezwłocznie zmieniany, jeżeli jest to konieczne dla utrzymania celów ochrony;
- » wykazywać, że nielegalne działania są pod kontrolą;
- » przynosić znaczące i wymierne korzyści w zakresie ochrony gatunków;
- » przynosić korzyści lokalnym społecznościom, które dzielą obszar zamieszkania z danym gatunkiem lub ponoszą szkody w związku z jego obecnością, oraz pozostawać z tymi społecznościami we współpracy.

przedstawiono żadnej metodologii, która wspierałaby naukową precyzję szacowanych wielkości.

Badania i trendy populacyjne mają fundamentalne znaczenie dla wyznaczania kwot. Bez precyzyjnych oszacowań wielkości populacji oraz przy braku starań, by określić ilościowo śmiertelność z wszystkich przyczyn, niemożliwe jest ustalenie poziomu nieszkodliwości z wystarczającym stopniem pewności⁹⁵.

- **Pomimo podawania ich w wątpliwość poziomy kwot nadal pozostają wysokie, a decyzja 18.169 CITES nie została jeszcze wdrożona**

Na 17. konferencji Stron Konwencji CITES w 2016 r. podjęto decyzję wymagającą, aby Strony, którym przydzielono kwoty polowań na lamparty, rozważyły, czy kwoty te są nadal na poziomie nieszkodliwym dla przeżycia gatunku na wolności, biorąc pod uwagę, że zostały one uzgodnione na posiedzeniach CITES ponad 30 lat temu, a populacja lampartów od tego czasu znacząco zmalała. Kwestię tę omawiano na kolejnych posiedzeniach CITES. Na 18. konferencji Stron Konwencji CITES w 2019 r. Unia Europejska zauważyła, że kwoty eksportowe określone w uchwale konf. 10.14 (zm. CoP16) pozostały wysokie i zaleciła, aby w przyszłych ocenach kwot brać pod uwagę rzeczywiste poziomy pozyskiwania oraz wszystkie informacje związane ze śmiertelnością. Na posiedzeniu podczas tej konferencji Strony podjęły decyzję 18.169⁹⁶, w której poleciły, aby Sekretariat CITES opracował wytyczne, które mogą być pomocne Stronom w wydawaniu orzeczeń o nieszkodliwości odnośnie do handlu trofeami myśliwskimi z lampartów, jednak do dzisiaj praca ta nie została ukończona.

Problemy i zagrożenia związane z obecnym zastosowaniem systemu kwot w odniesieniu do trofeów z lamparta

- **Dane populacyjne są niewiarygodne lub metodologie oceny populacji nie gwarantują spełnienia wymogów nieszkodliwości**

Jak już zauważono, istnieje niewiele wiarygodnych danych dotyczących zmian w statusie populacji lampartów w Afryce. Ponadto, wśród odpowiedzi uzyskanych od Stron Konwencji CITES, dla których wyznaczane są kwoty, przewodniczący Komitetu ds. Zwierząt CITES zauważył, że najnowsze szacunki Botswany dotyczące populacji lampartów są oparte na dostępnych siedliskach, a nie na rzeczywistym zliczaniu zwierząt⁹⁴. Gdy Botswana dostarczyła oszacowanie na rok 2020, nie

- **Obowiązujący obecnie system kwot CITES dotyczących lampartów nie zapewnia, że eksport trofeów myśliwskich nie jest szkodliwy**

W Czerwonej księdze IUCN z 2015 r. w ocenie dotyczącej lampartów stwierdzono, że: „w przypadku słabego zarządzania, polowania dla trofeów mogą być szkodliwe dla populacji, zwłaszcza gdy pozwolenia dotyczą jednego obszaru geograficznego, a celem polowań stają się osobniki w najlepszej formie, aktywne na danym terytorium i aktywne reprodukcyjnie”.

Opublikowano kilka ostatnio przeprowadzonych badań naukowych, które kwestionują zrównoważony charakter polowań na lamparty dla trofeów w ramach aktualnego systemu.

Trouwborst i in. (2019)⁹⁷ zbadali system kwot CITES dotyczący lamparta i doszli, między innymi, do wniosku, że obecny plan w dużej mierze nie spełnia ogólnych zasad ostrożności, zrównoważonego użytkowania i zarządzania adaptacyjnego.

Braczkowski i in. (2015)⁹⁸ podali, że 87% ankietowanych zawodowych myśliwych, którzy polowali w Botswanie, Republice Południowej Afryki, Namibii, Tanzanii, Zambii lub Zimbabwie, odpowiedziało, że chcieli upolować dorosłą samicę lamparta. Badanie sugeruje, że myśliwi polujący dla trofeów mają równe szanse na napotkanie samca lub samicy lamparta oraz że mają trudności z określeniem płci i wieku osobników⁹⁹.

Naude i in. (2020)²³ zbadali skutki powodowanej przez człowieka śmiertelności lampartów, co obejmuje polowania dla trofeów, i zwrócili uwagę na zakłócone rozpraszanie młodocianych samców prowadzące do chowu wsobnego z potencjalnymi konsekwencjami dla przyszłej żywotności populacji.

Loveridge i in. (2022)¹⁰⁰ zbadali populacje lamparta w znajdującej się w Zimbabwie części transgranicznego obszaru ochrony Kavango-Zambezi i stwierdzili, że ich zagęszczenie jest znacząco niższe niż było przy poprzednich szacunkach. Jako kluczowe czynniki, które negatywnie wpłynęły na zagęszczenie populacji lamparta, wskazali zmiany siedlisk ludzkich, polowania dla trofeów i zastawianie sidła oraz zalecili rewizję kwot CITES dotyczących trofeów.

Te i inne ważne badania naukowe oraz ich wnioski powinny być w pełni brane pod uwagę podczas ustalania kwot odnośnie do polowań na lamparty oraz podejmowania decyzji, czy należy wydać pozwolenie.

Dodatkowo, na 31. posiedzeniu Komitetu ds. Zwierząt CITES, które odbyło się w czerwcu 2021

r., wyszło na jaw, że ani Republika Środkowoafrykańska, ani Botswana, które to kraje broniły swoich kwot dotyczących lamparta, nie posiadają obecnie planów zarządzania populacją lampartów.

- **Wydaje się, że w czasie pisania tego dokumentu nie było żadnych negatywnych opinii dotyczących przywozu trofeów myśliwskich z lamparta z dowolnego państwa zasięgu, chociaż wymogi określone w wytycznych unijnych nie są spełnione.**

Zalecenia

- **Natychmiast przyjąć podejście ostrożnościowe i wstrzymać wydawanie pozwoleń na przywóz trofeów myśliwskich z lamparta do UE:** w świetle braku wiarygodnych danych o populacji lampartów, braku planów zarządzania lampartami w niektórych krajach pozwalających na polowania dla trofeów na lamparty oraz pojawiających się dowodów na potencjalnie szkodliwe skutki polowań dla trofeów na lamparty, naszym zdaniem należy polecić państwom członkowskim Unii Europejskiej natychmiastowe przyjęcie podejścia ostrożnościowego i zawieszenie wydawania pozwoleń na przywóz trofeów myśliwskich z lamparta.
- **Opublikować i ocenić przestrzeganie wytycznych zalecających pomoc Stronom CITES przed wydaniem nowych pozwoleń:** przed rozważaniem wydania w przyszłości pozwoleń na przywóz, UE i jej państwa członkowskie powinny poczekać na publikację proponowanych wytycznych CITES dotyczących pomocy Stronom w sporządzaniu orzeczeń o nieszkodliwości na potrzeby handlu trofeami myśliwskimi z lamparta oraz oceny, jak sprawdzane jest przestrzeganie tych wytycznych.
- **Opracować klarowne i wymierne kryteria oraz transparentne procedury, aby zapewnić, że wytyczne Grupy ds. Przeglądu Naukowego są w pełni realizowane:** UE powinna również opracować klarowne kryteria, za pomocą których władze CITES państw członkowskich powinny określić i sprawdzić, czy pozwolenie na przywóz trofeów myśliwskich z określonych populacji przyniesie znaczące i wymierne korzyści w zakresie ochrony tego gatunku (oraz w szczególności populacji, z których pozyskiwane są trofea), a także czy wszystkie pozostałe kryteria określone w wytycznych Grupy ds. Przeglądu Naukowego dotyczących polowań dla trofeów są w pełni spełnione.

OPIS PRZYPADKU

Przywóz trofeów myśliwskich ze słońi afrykańskich do państw członkowskich UE

Wprowadzenie

Od 2021 r. afrykański słoń sawannowy (*Loxodonta africana*) jest klasyfikowany przez IUCN jako gatunek zagrożony, a słoń leśny (*Loxodonta cyclotis*) jako krytycznie zagrożony^{101 102}. Słonie afrykańskie są wymienione jako jeden gatunek (*Loxodonta africana*) w Załącznikach CITES, przy czym większość populacji znajduje się w wykazie w Załączniku I (UE – rozporządzenia dotyczące handlu dziką fauną i florą Załącznik A), a populacje w Botswanie, Namibii, Zimbabwe i Republice Południowej Afryki – w Załączniku II (UE – rozporządzenia dotyczące handlu dziką fauną i florą Załącznik B).

Sześć Stron przedłożyło w 2021 r. dobrowolne kwoty eksportowe CITES dla trofeów myśliwskich ze słońi i kłów, wynoszące 1270 trofeów (czyli 2540 kłów)

rocznie. Podstawa naukowa kwot eksportowych nie jest publicznie dostępna. Kwoty pozostają wysokie i stanowią zagrożenie dla populacji słońi.

Status ochronny słońia

Chociaż liczba słońi afrykańskich nie jest pewna, szacowana wielkość populacji na rok 2015 wynosiła 415 428¹⁰³. Populacja słońia sawannowego zmniejszyła się o ponad 50% w ciągu ostatnich trzech pokoleń (75 lat),¹⁰¹ natomiast słońia leśnego o ponad 80% w ciągu minionych trzech pokoleń (93 lata)¹⁰².

Ostatnie oceny przeprowadzane przez IUCN wskazują na kłusownictwo jako na główne zagrożenie dla obu gatunków, następnie na utratę siedlisk, konwersję gruntów oraz konflikt człowiek-przyroda. Słonie sawannowe utraciły 85% swojego dawnego zasięgu

sprzed okresu rozwoju rolnictwa¹⁰⁴. Słonie leśne zajmują mniej niż 25% swojego potencjalnego obszaru występowania i doświadczyły jego zmniejszenia o około 30% w latach 2002–2011¹⁰⁵.

Ochrona międzynarodowa, kwoty trofeów i handel

Słoń afrykańskie znalazł się w wykazie CITES w Załączniku II w 1977 r. i został przeniesiony do Załącznika I w 1989 r. W 1997 r. populacje Botswany, Zimbabwe i Namibii zostały przeniesione do Załącznika II CITES z informacją o zakazie regularnego międzynarodowego handlu kością słoniową do celów komercyjnych. W 2000 r. populacja z Republiki Południowej Afryki została również ujęta w wykazie w Załączniku II opatrzona taką samą informacją. Wywóz trofeów myśliwskich ze słoni i ciosów na użytek osobisty jest obecnie dozwolony.

Sześć Stron przedłożyło w 2021 r. dobrowolne kwoty eksportowe CITES dla trofeów myśliwskich ze słoni i ciosów, wynoszące 1270 trofeów (czyli 2540 ciosów) rocznie: 800 ciosów z 400 słoni dla Botswany, 180 z 90 dla Namibii, 300 ze 150 dla Republiki Południowej Afryki, 100 z 50 dla Tanzanii, 160 z 80 dla Zambii oraz 1000 z 500 dla Zimbabwe. Podstawa naukowa tych kwot eksportowych nie jest publicznie dostępna. Kwoty pozostają wysokie i stanowią zagrożenie dla populacji słoni.

- Według raportu za okres 2014–2018 przygotowanego przez Humane Society International z wykorzystaniem informacji z baz danych CITES¹ dotyczących handlu, do Unii przywieziono trofea z 952 słoni afrykańskich, co oznacza, że są one piątym najbardziej popularnym wśród myśliwych z Europy zwierzęciem, z którego pozyskiwane są trofea myśliwskie.
- Zdecydowana większość tych trofeów ze słonia afrykańskiego pochodziła z trzech spośród sześciu afrykańskich państw zasięgu z kwotami eksportowymi CITES, a mianowicie z Zimbabwe, Republiki Południowej Afryki i Namibii.
- W UE Niemcy, Hiszpania i Francja odpowiadają za ponad 50% importu trofeów ze słoni afrykańskich.

Aktualne unijne zasady i wytyczne

Istnieje wymóg, aby państwa członkowskie UE wydawały pozwolenia na przywóz okazów gatunków ujętych w wykazie w Załączniku A i B, w tym obu gatunków słoni afrykańskich. Populacje słoni w Botswanie, Namibii, Republice Południowej Afryki

i Zimbabwe znajdują się w wykazie w Załączniku B, a wszystkie pozostałe – w Załączniku A. Pod tym względem obowiązki unijnych Organów Naukowych CITES oraz Grupy ds. Przeglądu Naukowego na mocy rozporządzenia (WE) nr 338/97 oraz (WE) nr 865/2006 zostały wyraźnie określone w wytycznych na stronie internetowej Komisji Europejskiej⁸⁴.

Dla populacji z Załącznika A obejmują one, między innymi, następujące wymogi:

- Zalecenie, aby wprowadzenie na teren UE nie miało szkodliwych skutków dla statusu ochronnego danego gatunku ani dla zakresu terytorium zajmowanego przez daną populację tego gatunku.
- Zalecenie, aby wprowadzenie na teren UE służyło:
  - » rozwojowi nauki, gdy dany gatunek okazuje się być jedynym odpowiednim lub gdy nie są dostępne okazy wyhodowane w niewoli;
  - » celom hodowli lub propagowania, z których wynikną korzyści dla ochrony danego gatunku;
  - » badaniom lub edukacji ukierunkowanym na zachowanie lub ochronę danego gatunku;
  - » innym celom, które nie szkodzą ochronie danego gatunku.

W odniesieniu do „innych celów” oraz w związku z przywozem trofeów myśliwskich z gatunków z Załącznika A wytyczne podkreślają:

- Fundamentalną zasadą jest, że zgoda na handel okazami z gatunków objętych Załącznikiem A musi być wydawana jedynie w wyjątkowych okolicznościach.
- Jedyny oczywisty przypadek, gdy import nie jest szkodliwy dla przetrwania gatunku, to sytuacja, kiedy jest on wyraźnie dobroczynny dla jego przetrwania, tj. gdy wynikają z niego znaczące i wymierne korzyści dla ochrony gatunku, albo, w wyjątkowych przypadkach, gdy jest wyraźnie nieszkodliwy, ale wiąże się z nim także szersze korzyści dla społeczeństwa.
- Polowania dla trofeów powinny być częścią starannie opracowanego planu zarządzania gatunkami, który powinien, jeżeli dotyczy:
  - » być oparty na pewnych danych biologicznych zebranych na populacjach docelowych;

» wyraźnie wykazywać, że poziomy pozyskiwania są zrównoważone;

» być monitorowany przez ekspertów biologii;

» być niezwłocznie zmieniany, jeżeli jest to konieczne dla utrzymania celów ochrony;

» wykazywać, że nielegalne działania są pod kontrolą;

» przynosić znaczące i wymierne korzyści w zakresie ochrony gatunków;

» przynosić korzyści lokalnym społecznościom, które dzielą obszar zamieszkania z danym gatunkiem lub ponoszą szkody w związku z jego obecnością, oraz pozostawać z tymi społecznościami we współpracy.

Przywóz okazów z Załącznika B, na przykład trofeów myśliwskich ze słonia afrykańskiego z Botswany, Namibii, Republiki Południowej Afryki i Zimbabwe, może być zatwierdzany rutynowo, a nie tylko w „wyjątkowych okolicznościach”, jak jest to wymagane dla Załącznika A. Wymóg „innych celów” nie ma zastosowania do populacji słonia afrykańskiego z Załącznika B. Przywóz do UE trofeów myśliwskich ze słoni afrykańskich z populacji ujętych w wykazie w Załączniku B wymaga informacji od Organu Naukowego importującego państwa członkowskiego, przekazanej po zbadaniu dostępnych danych i rozważeniu opinii unijnej Grupy ds. Przeglądu Naukowego, że wprowadzenie na teren UE nie będzie miało szkodliwych skutków dla statusu ochronnego gatunku ani dla zakresu terytorium zajmowanego przez daną populację tego gatunku, biorąc pod uwagę obecny i oczekiwany poziom handlu.

Problemy i zagrożenia związane z obecnym zastosowaniem systemu kwot w odniesieniu do trofeów ze słoni

- **Od 2021 r. słonie afrykańskie znajdują się w Czerwonej księdze IUCN jako gatunek zagrożony i krytycznie zagrożony, podległy wielu istniejącym zagrożeniom. Legalne polowania stwarzają dodatkowy stres dla już zagrożonego gatunku.**

Główne zagrożenia dla słoni – nielegalne polowania, utrata siedlisk w związku z ekspansją ludzi oraz konflikt człowiek-przyroda – wiążą się ze

sobą wzajemnie i nakładają coraz większą presję na populacje tych zwierząt.

Dotycząca słoni afrykańskich presja związana z kłusownictwem przewyższa poziom zrównoważenia, chociaż dokładna liczba słoni zabijanych każdego roku przez kłusowników nie jest znana. Szacunki, których dokonano w szczytowym okresie kłusownictwa, wskazywały na 30 000–40 000 słoni rocznie^{106 107}. Najnowsze modele sugerują, że ogólne wskaźniki kłusownictwa mogły się zmniejszyć, ale pozostają wysokie ponad poziom zrównoważenia, z regionalnymi różnicami^{108 109}. Dla przykładu, liczba martwych słoni wzrosła o 593% od roku 2014 do 2018 w Botswanie północnej¹¹⁰. Choć większość słoni żyje na obszarach chronionych, wskaźniki kłusownictwa są podobne dla siedlisk chronionych i niechronionych.

W całej Afryce słoniom grozi utrata siedlisk i ich fragmentacja, a także ekspansja ludzi^{101 102}. Oba gatunki straciły znaczną część siedlisk – słonie sawannowe zajmują jedynie 15% swojego dawnego obszaru występowania¹⁰¹, a słonie leśne zajmują mniej niż 25% swojego potencjalnego obszaru¹⁰². Krajowe plany zarządzania słoniami są nieaktualne i pilnie należy się im przyjrzeć. Jako że słonie są gatunkiem wędrownym i 76% ich populacji przemieszcza się przez granice państw, działania zarządcze w jednym kraju mogą mieć olbrzymie konsekwencje i wywoływać skutki, które rozejdą się daleko poza docelową strefę, obszar lub populację, przekraczając nawet granice¹¹¹.

- **Myśliwi polujący dla trofeów wybierają starsze słonie ze względu na ich imponującą wielkość i ciosy, jednak te osobniki są bardzo ważne dla swoich grup społecznych i ich sukcesu reprodukcyjnego**

Słonie afrykańskie żyją w złożonych grupach społecznych, w których relacje społeczne są bardzo ważne i zapewniają bezpośrednie korzyści poszczególnym osobnikom¹¹². Myśliwi polujący dla trofeów często wybierają starsze słonie ze względu na większe ciosy, jednak naukowcy ostrzegają, że eliminacja starszych osobników może zdestabilizować społeczności słoni^{35 40}.

Samice słonia żyją w matrylinearnych jednostkach rodzinnych, którym przewodzi najstarsza samica, czyli matrona¹¹³. Grupy społeczne ze starszymi matronami są chronione przed czynnikami

stresogennymi, takimi jak kłusownictwo, natomiast słońce w zaburzonych grupach rodzinnych wykazują oznaki chronicznego stresu, co może skutkować obniżoną odpornością i niższymi wskaźnikami reprodukcji¹¹⁴. Starsze matrony są szczególnie ważnym elementem grupy ze względu na posiadaną wiedzę społeczną i ekologiczną^{59 60}. Informacje te pozwalają im chronić stado przed zagrożeniami i odpowiednio reagować na zmiany środowiskowe. Eliminowanie starszych samic przez legalne lub nielegalne polowania może mieć negatywne konsekwencje dla przetrwania całej populacji.

Naukowcy twierdzą, że starsze samce nie są wcale niepotrzebne i odgrywają bardzo ważną rolę w swoich społecznościach, podobnie jak starsze matrony²⁹. Tak jak starsze samice, starsze samce odgrywają zasadniczą rolę w stadzie samców jako przywódcy oraz ważne źródło wiedzy ekologicznej i społecznej^{29 36 115}. Wyeliminowanie starszych samców, tradycyjnie klasyfikowanych jako „po szczytowym okresie” (będących głównym celem myśliwych polujących dla trofeów), może mieć szeroko zakrojone negatywne skutki dla populacji z powodu utraty wiedzy i przywództwa oraz nasilenia konfliktów z ludźmi³⁹. Podobnie jak w przypadku eliminacji samic, zdaniem naukowców selektywne polowania na starsze samce mogą być bardzo szkodliwe dla społeczności słoń²⁹.

Starsze słońce są również najważniejsze dla reprodukcji. Starsze samice mają wyższe wskaźniki rozrodczości, większe przeżycie młodych podczas suszy, natomiast starsze samce są preferowane przez samice i odnoszą większy sukces reprodukcyjny niż młodsze^{37 38 62 63 64}. Słońce mają powolne tempo reprodukcji, a ponadto podczas gdy 82% samic dożywa wieku pierwszego cielenia, tylko 39% samców dożywa pierwszego okresu aktywności seksualnej¹¹⁶. Zatem nadmierne intensywne polowania na dorosłe samce mają poważne konsekwencje dla demografii populacji samców.

Co więcej, celem polowań dla trofeów są właśnie te grupy wiekowe, których liczebność już została znacznie zmniejszona na skutek kłusownictwa na potrzeby handlu kością słoniową, co jeszcze bardziej zmniejsza populację starszych samców w szczytowym okresie reprodukcyjnym.

- **Istnieje niewiele dowodów potwierdzających, że polowania dla trofeów przynoszą korzyści dla ochrony słoń**

Brakuje dowodów potwierdzających, że polowania dla trofeów przynoszą korzyści dla ochrony słoń. Niedawno przeprowadzone badanie w obszarze ochrony przyrody (*conservancy*) w Namibii wykazało, że zrównoważone polowania dla trofeów na słońce nie zrekomensowały kosztów utraty zbiorów¹¹⁷. Aby środki uzyskiwane z polowań dla trofeów były wystarczające na pokrycie kosztów utraty zbiorów, polowania musiałyby dotyczyć trzykrotnie większej liczby słoń niż wynosi zrównoważony ubytek. Dodatkowo, wielka część środków uzyskiwanych z polowań dla trofeów idzie na koszty operacyjne, a nie na odszkodowania dla członków lokalnej społeczności. Ponieważ tylko niewielki ułamek dochodów z polowań dla trofeów pozostaje w tej społeczności, niewiele osób na poziomie gospodarstwa domowego czerpie zyski z polowań na słoń¹⁷. W Namibii polowania często odbywają się na terenie prywatnych farm i nie przynoszą korzyści ani państwu, ani społecznościom wiosek. Badanie IUCN wykazało, że ludność z 82 społeczności żyjących na obszarach ochrony przyrody, tzw. „conservancies”, w Namibii, gdzie prowadzone były polowania dla trofeów, zarabiała na ogół łącznie 7,50 USD na członka społeczności rocznie,¹² co daje 0,02 USD na członka społeczności dziennie, o wiele poniżej międzynarodowej linii ubóstwa. Urodzona w Zimbabwie dr Mucha Mkono, w swoim wystąpieniu dla Kongresu Stanów Zjednoczonych, stwierdziła, że gdy podczas badań w terenie rozmawiała z mieszkańcami wiejskiego rejonu Hwange, powiedziano jej, iż lokalna społeczność zarobiła na polowaniach dla trofeów nie więcej niż 3 USD na gospodarstwo domowe rocznie. Badaczka zauważyła, że „korzyści są, delikatnie mówiąc, symboliczne, a okoliczne społeczności nadal żyją w skrajnej nędzy pomimo dziesięcioleci usankcjonowanych przez państwo polowań odbywających się na pobliskim terenie”¹¹⁸.

- **Kwoty polowań dla trofeów są ustanawiane pomimo zmniejszania się populacji słoń i pomimo nieaktualnych krajowych planów zarządzania**

Populacje z Załącznika A:

» Tanzanii przyznano kwoty eksportowe w liczbie 50 słońi, chociaż kraj ten nie posiada aktualnego planu zarządzania populacją słońi. Ostatni plan pochodzi z roku 2010 i obejmuje lata 2010–2015. Według wielkiego spisu słońi (2016): „Doszło do gwałtownego zmniejszenia się populacji o 60 procent w ciągu pięciu lat”¹¹⁹. W badaniu z 2015 r. zidentyfikowano Tanzanię jako główny ośrodek kłusownictwa.¹²⁰ Stwierdzono, że 86–93% kości słoniowej pozyskanej ze słońi sawannowych i przechwyconej między 1996 a 2014 rokiem pochodziło z południowo-wschodniej Tanzanii i przylegającego północnego Mozambiku.

» Mozambikowi przyznano kwoty eksportowe w liczbie 33 słońi, chociaż ich populacja zmniejszyła się o 53% w ciągu 5 lat według wielkiego spisu słońi z 2016 r.

» Zambii przyznano kwoty eksportowe w liczbie 80 słońi, chociaż kraj ten nie posiada aktualnego planu zarządzania populacją słońi. Ostatni plan pochodzi z roku 2003.

Populacje z Załącznika B:

» Botswanie przyznano kwoty eksportowe w liczbie 400 słońi. Według wielkiego spisu słońi (2016)

populacja słońi w Botswanie zmniejszyła się o 15% od 2010 r.¹¹⁹

» Republice Południowej Afryki przyznano kwoty eksportowe w liczbie 150 słońi. Republika Południowej Afryki posiada nieaktualny plan zarządzania populacją słońi z 2008 r., chociaż istnieje aktualna strategia badań nad słońiami w Republice Południowej Afryki na lata 2014–2024. Celem tego dokumentu jest „przedstawienie wytycznych dotyczących badań, które dostarczą potrzebne informacje, by umożliwić władzom bardziej efektywne wdrażanie planów zarządzania populacją słońi”.

» Zimbabwie przyznano kwoty eksportowe w liczbie 500 słońi, ale według wielkiego spisu słońi (2016) populacja tych zwierząt w Zimbabwie zmniejszyła się o 6% ogółem, chociaż w niektórych regionach spadek liczebności sięgnął aż 74%¹¹⁹. Istnieją dowody na prowadzenie niezrównoważonych polowań dla trofeów w Zimbabwie, a rozmiar trofeów ze słońi znacząco zmalał w latach 2004–2015⁵⁶.

Zalecenia

- **Natychmiast przyjąć podejście ostrożnościowe i wstrzymać wydawanie pozwoleń na przywóz trofeów myśliwskich ze słoń do UE:** w świetle najnowszych ocen IUCN skutkujących klasyfikacją słoń afrykańskich jako zagrożonych i krytycznie zagrożonych wyginięciem oraz w związku ze stale obecnym zagrożeniem kłusownictwem i utratą siedlisk, naszym zdaniem należy polecić państwom członkowskim UE, aby natychmiast przyjęły podejście ostrożnościowe i wstrzymały wydawanie pozwoleń na przywóz trofeów myśliwskich ze słoń.
- **Opracować klarowne i wymierne kryteria określenia, czy wytyczne Grupy ds. Przeglądu Naukowego są w pełni realizowane:** UE powinna również opracować klarowne kryteria, za pomocą których władze CITES państw członkowskich powinny określić i sprawdzić, czy pozwolenie na przywóz trofeów myśliwskich z określonych populacji ujętych w wykazie w Załączniku A i posiadających pozytywną opinię unijnej Grupy ds. Przeglądu Naukowego przynosi znaczące i wymierne korzyści w zakresie ochrony tego gatunku (oraz w szczególności populacji, z których pozyskiwane są trofea), a także czy wszystkie pozostałe kryteria określone w wytycznych Grupy ds. Przeglądu Naukowego dotyczących polowań dla trofeów są w pełni spełnione.

Bibliografia

- 1 HSI Europe (2021) „Polowania dla trofeów w liczbach: Rola Unii Europejskiej w światowych polowaniach na trofea. Import i eksport gatunków wymienionych na liście CITES w latach 2014–2018”. Dostępne na stronie: https://www.hsi.org/wp-content/uploads/2021/06/HSI_Polowania-dla-trofeow-w-liczbach_Rola-Unii-Europejskiej-w-swiatowych-polowaniach-na-trofea.pdf.
- 2 Knell, R.J. i Martínez-Ruiz, C. (2017) „Selective harvest focused on sexual signal traits can lead to extinction under directional environmental change”, *Proceedings of the Royal Society B*, 284(1868). Dostępne na stronie: <http://doi.org/10.1098/rspb.2017.1788>.
- 3 Creel, S. i in. (2016) „Assessing the Sustainability of African Lion Trophy Hunting, With Recommendations for Policy”, *Ecological Applications*, 26, s. 2347-2357. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1002/eap.1377>.
- 4 Packer, C. i in. (2009) „Sport Hunting, Predator Control and Conservation of Large Carnivores”, *PLOS ONE*, 4(6), s. e5941. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0005941>.
- 5 Selier, S.J. i in. (2014) „Sustainability of Elephant Hunting Across International Borders in Southern Africa: A Case Study of the Greater Mapungubwe Transfrontier Conservation Area”, *The Journal of Wildlife Management*, 78, s. 122-132. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1002/jwmg.641>.
- 6 Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory.
- 7 Rozporządzenie Rady (WE) nr 338/97 z dnia 9 grudnia 1996 r. w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi.
- 8 IUCN/PACO (2009) „Big Game Hunting in West Africa. What is its contribution to conservation?” Dostępne na stronie: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2009-074-En.pdf>.
- 9 Campbell, R. (2013) „The \$200 million question: How much does trophy hunting really contribute to African communities? A report for the African Lion Coalition, prepared by Economists at Large”. Melbourne, Australia.
- 10 Murray, C. (2017) „The lion’s share? On the economic benefits of trophy hunting. A report for the Humane Society International, prepared by Economists at Large”. Melbourne, Australia.
- 11 Focusing on Wildlife (2014) *Elephants worth much, much more alive than dead, says new report*. Dostępne na stronie: <https://focusingonwildlife.com/news/elephants-worth-much-more-alive-than-dead-says-new-report/>
- 12 Chardonnet, B. (2019) „Africa is Changing: Should its Protected Areas Evolve? Reconfiguring the Protected Areas in Africa”. Dostępne na stronie: https://conservationaction.co.za/wp-content/uploads/2019/03/etudesAP_configAP_EN.pdf.
- 13 Zafra-Calvo, N. i in. (2018) „Predictors of Elephant Poaching in a Wildlife Crime Hotspot: The Ruvuma Landscape of Southern Tanzania and Northern Mozambique”, *Journal For Nature Conservation*, 41, s. 79-87. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1016/j.jnc.2017.11.006>.
- 14 EMS FOUNDATION (2019) „A Briefing Paper to inform decisions pertaining to Trophy Hunting Import Bans”. Dostępne na stronie: https://iwbond.org/wp-content/uploads/2019/10/200115_Briefing-paper-for-DEFRA_EMS-2.pdf.
- 15 Grobler, J. (2019) „It pays, but does it stay? Hunting in Namibia’s community conservation system”, *Mongabay Environmental News*, 26 lutego. Dostępne na stronie: <https://news.mongabay.com/2019/02/it-pays-but-does-it-stay-hunting-in-namibias-community-conservation-system/>.
- 16 Smit, E. (2019) „Namibia – Complaints of Mismanagement in Conservancies”, *Africa Sustainable Conservation News*. Dostępne na stronie: <https://africasustainableconservation.com/2019/10/23/namibia-complaints-of-mismanagement-in-conservancies/>.
- 17 van der Meer, E. i Dullefont, H. (2021) „Human-carnivore coexistence: factors influencing stakeholder attitudes towards large carnivores and conservation in Zimbabwe”, *Environmental Conservation*, 48, s. 48-57.
- 18 Schnegg, M. i Kiaka, R.D. (2018) „Subsidized elephants: Community-based resource governance and environmental (in)justice in Namibia”, *Geoforum*, 93, s. 105-115.
- 19 WWF (brak danych) Road Map to Zero-Poaching in Selous. Dostępne na stronie: <https://www.worldwildlife.org/projects/road-map-to-zero-poaching-in-selous>
- 20 Lescuyer, G. i in. (2016) „Does Trophy Hunting Remain a Profitable Business Model for Conserving Biodiversity in Cameroon?”, *International Forestry Review*, 18, s. 108-118. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1505/146554816819683780>.
- 21 Milner, J.M., Nilsen, E.B. i Andreassen, H.P. (2007) „Demographic side effects of selective hunting in ungulates and carnivores”, *Conservation Biology*, 21, s. 36-47.
- 22 Allendorf, F.W. i in. (2008) „Genetic effects of harvest on wild animal populations”, *Trends in Ecology & Evolution*, 23(6), s. 327-337. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1016/j.tree.2008.02.008>.
- 23 Naude, V.N. i in. (2020) „Unsustainable anthropogenic mortality disrupts natal dispersal and promotes inbreeding in leopards”, *Ecology and Evolution*, 10(8), s. 3605-3619.
- 24 Safari Club International (brak danych) Record Book and World Hunting Awards. Dostępne na stronie: <https://safariclub.org/world-hunting-awards/>.
- 25 Allendorf, F.W. i Hard, J.J. (2009) „Human-induced evolution caused by unnatural selection through harvest of wild animals”, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106, s. 9987-9994. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1073/pnas.0901069106>.
- 26 Darimont, C.T. i in. (2009) „Human predators outpace other agents of trait change in the wild”, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106, s. 952–954.
- 27 Loveridge, A.J. i in. (2016) „Conservation of Large Predator Populations: Demographic and Spatial Responses of African Lions to the Intensity of Trophy Hunting”, *Biological Conservation*, 198, s. 105-115.

- Conservation, 204, s. 247-254. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2016.10.024>.
- 28 Mweetwa, T. i in. (2018) „Quantifying Lion (*Panthera leo*) Demographic Response Following a Three-Year Moratorium on Trophy Hunting”, PLOS ONE, 13, s. e0197030. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0197030>.
  - 29 Allen, C.R.B. i in. (2020) „Importance of Old Bulls: Leaders and Followers in Collective Movements of All-Male Groups in African Savannah Elephants (*Loxodonta africana*)”, Scientific Reports, 10. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1038/s41598-020-70682-y>.
  - 30 Balme, G.A., Slotow, R. i Hunter, L.T.B. (2009) „Impact of conservation interventions on the dynamics and persistence of a persecuted leopard (*Panthera pardus*) population”, Biological Conservation, 142(11), 2681–2690.
  - 31 Gosselin, J. i in. (2017) „Hunting promotes sexual conflict in brown bears”, Journal of Animal Ecology, 86, s. 35–42.
  - 32 Frank, S.C. i in. (2020) „Harvest is associated with the disruption of social and fine-scale genetic structure among matrilineal solitary large carnivores”, Evolutionary Applications, s. 1–13.
  - 33 Maletzke, B.T. i in. (2014) „Effects of hunting on cougar spatial organization”, Ecology and Evolution, 4, s. 2178–2185.
  - 34 Elliot, N.B. i in. (2014) „Social relationships affect dispersal timing revealing a delayed infanticide in African lions”, Oikos, 123, s. 1049–1056.
  - 35 McComb, K. i in. (2001) „Matriarchs as repositories of social knowledge in African elephants”, Science, 292, s. 491–494.
  - 36 Slotow, R. i in. (2000) „Older bull elephants control young males”, Nature, 408, s. 425–426.
  - 37 Hollister-Smith, J.A. i in. (2007) „Age, musth and paternity success in wild male African elephants, *Loxodonta africana*”, Animal Behaviour, 74, s. 287–296.
  - 38 Moss, C.J. (1983) „Oestrous behaviour and female choice in the African elephant”, Behaviour, 86, s. 167–196.
  - 39 Allen, C.R., Croft, D.P. i Brent, L.J.N. (2021) „Reduced older male presence linked to increased rates of aggression to non-conspecific targets in male elephants”, Proceedings of the Royal Society B, 288(1965).
  - 40 Chiyo, P.I. i in. (2011) „Association patterns of African elephants in all-male groups: the role of age and genetic relatedness”, Animal Behaviour, 81, s. 1093–1099.
  - 41 Loveridge, A.J. i in. (2007) „The Impact of Sport-Hunting on the Population Dynamics of an African Lion Population in a Protected Area”, Biological Conservation, 134, s. 548–558. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2006.09.010>.
  - 42 Robinson, H.S. i in. (2008) „Sink populations in carnivore management: cougar demography and immigration in a hunted population”, Ecological Applications, 18(4), s. 1028–1037.
  - 43 Croes, B.M. i in. (2011) „The impact of trophy hunting on lions (*Panthera leo*) and other large carnivores in the Bénoué Complex, northern Cameroon”, Biological Conservation, 144, s. 3064–3072.
  - 44 Brashares, J.S., Arcese, P. i Sam, M.K. (2001) „Human demography and reserve size predict wildlife extinction in West Africa”, Proceedings of the Royal Society B, 268, s. 2473–2478.
  - 45 Bauer, H. i in. (2016) „*Panthera leo*”, The IUCN Red List of Threatened Species 2016 [Czerwona księga zagrożonych gatunków IUCN, 2016 r.]. Dostępne na stronie: <http://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2016-3.RLTS.T15951A107265605.en>.
  - 46 Frank, S.C. i in. (2018) „Sociodemographic factors modulate the spatial response of brown bears to vacancies created by hunting”, Journal of Animal Ecology, 87, s. 247–258.
  - 47 Leclerc, M. i in. (2017) „Hunting Promotes Spatial Reorganization and Sexually Selected Infanticide”, Scientific Reports, 7. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1038/srep45222>.
  - 48 Swenson J.E. i in. (1997) „Infanticide caused by hunting of male bears”, Nature, 386, s. 450–451.
  - 49 Van de Walle, J. i in. (2018) „Hunting Regulation Favors Slow Life Histories in a Large Carnivore”, Nature Communications, 9. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1038/s41467-018-03506-3>.
  - 50 Leader-Williams, N., Baldus, R.D. i Smith R.J. (2009) „The Influence of Corruption on the Conduct of Recreational Hunting”, w: Dickson, B., Hutton, J. i Adams, B. (red.) Recreational Hunting, Conservation and Rural Livelihoods: Science and Practice. Wyd. 1. Blackwell Publishing.
  - 51 Rosenblatt, E. i in. (2014) „Detecting declines of apex carnivores and evaluating their causes: An example with Zambian lions”, Biological Conservation, 180, s. 176–186. Dostępne na stronie: <http://dx.doi.org/10.1016/j.biocon.2014.10.006>.
  - 52 Pigeon, G. i in. (2016) „Intense selective hunting leads to artificial evolution in horn size”, Evolutionary Applications, 9(4), s. 521–530.
  - 53 Campbell-Staton, S.C. i in. (2021) „Ivory poaching and the rapid evolution of tusklessness in African elephants”, Science, 374(6566), s. 483–487.
  - 54 Coltman, D.W. i in. (2003) „Undesirable evolutionary consequences of trophy hunting”, Nature, 426(6967), s. 655–658.
  - 55 Crosmary, W. i in. (2013) „Trophy hunting in Africa: long-term trends in antelope horn size”, Animal Conservation, 16(6), s. 648–660.
  - 56 Muposhi, V.K. i in. (2016) „Trophy hunting and sustainability: temporal dynamics in trophy quality and harvesting patterns of wild herbivores in a tropical semi-arid savanna ecosystem”, PLoS One, 11(10), s. e0164429.
  - 57 Bradshaw, G.A. i in. (2005) „Elephant breakdown”, Nature, 433, s. 807.
  - 58 Moss, C. (1992) Elephant Memories. ISBN 0804110891.
  - 59 Foley, C., Pettorelli, N. i Foley, L. (2008) „Severe drought and calf survival in elephants”, Biology Letters, 4, s. 541–544.
  - 60 McComb, K. i in. (2011) „Leadership in elephants: the adaptive value of age”, Proceedings of the Royal Society B, 278, s. 3270–3276.

- 61 Evans, K.E. i Harris S. (2008) „Adolescence in male African elephants, *Loxodonta africana*, and the importance of sociality”.
- 62 Taylor, L.A. i in. (2020) „Movement reveals reproductive tactics in male elephants”, *Journal of Animal Ecology*, 89, s. 57–67.
- 63 Poole, J.H. i in. (2011) „Longevity, competition and musth: a long-term perspective on male reproductive strategies”, w: Moss, C.J., Croze, H. i Lee, P.C. (red.) *The Amboseli Elephants: A Long-Term Perspective on a Long-Lived Mammal*.
- 64 Rasmussen, H.B. i in. (2008) „Age- and tactic-related paternity success in male African elephants”, *Behavioral Ecology*, 19, s. 9–15.
- 65 Archie, E.A. i Chiyo, P.I. (2012) „Elephant behaviour and conservation: social relationships, the effects of poaching, and genetic tools for management”, *Molecular Ecology*, 21(3), s. 765-78. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1111/j.1365-294X.2011.05237.x>.
- 66 Darimont, C.T. i in. (2015) „The unique ecology of human predators”, *Science*, 349(6250), s. 858-860.
- 67 Ng'wanakilala, F. (2019) „Tanzania to Shut Part of Wildlife Preserve to Big Game Hunters”, Reuters. Dostępne na stronie: <https://www.reuters.com/article/us-tanzania-conservation/tanzania-to-shut-part-of-wildlife-preserve-to-big-game-huntersidUSKCN1UL2G8>.
- 68 Lwizi, G. (2019) „Community Boards Call for Suspension Trophy Hunting”, *Zambian Business Times*. Dostępne na stronie: <https://zambianbusinesstimes.com/community-boards-call-for-suspension-trophy-hunting/>.
- 69 Grijalva, R.M. (2016) „Missing the Mark: African Trophy Hunting Fails to Show Consistent Conservation Benefits. A report by the Democratic staff of the House Committee on Natural Resources”. Dostępne na stronie: <https://naturalresources.house.gov/imo/media/doc/Missing%20the%20Mark.pdf>.
- 70 Hübschle, A. (2017) „Fluid interfaces between flows of rhino horn”, *Global Crime*, 18(3), s. 198-217. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1080/17440572.2017.1345680>.
- 71 Czech Environmental Inspectorate (2013) „Operation RHINO - Case Of “Pseudo-Hunting” - Seizure Of 22 Rhino Horns”, CITES News – Czech Republic. Dostępne na stronie: https://www.cizp.cz/sites/cizp.cz/files/file/wh3/CITESnews-Prague105-Operation-RHINO_0.pdf.
- 72 Nožina, M. (2021) „The Czech Rhino Connection: a case study of Vietnamese wildlife trafficking networks” operations across central Europe”, *European Journal on Criminal Policy and Research*, 27(2), s. 265-283. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1007/s10610-020-09453-4>.
- 73 Barnett, R. i Patterson, C. (2006) „Sport Hunting in the Southern African Development Community (SADC) Region: An Overview”. Dostępne na stronie: <https://www.traffic.org/site/assets/files/10068/sport-hunting-in-sadc-region.pdf>.
- 74 Tickle, L. i von Essen, E. (2020) „The seven sins of hunting tourism”, *Annals of Tourism Research*, 84, s. 102996.
- 75 Safari Club International (2018) „World Hunting Award Field Journal”. Dostępne na stronie: <https://safariclub.org/wp-content/uploads/2020/05/world-hunting-award.pdf>.
- 76 Jones, M. i Draper, C. (2018) „Trophy Hunting and Animal Welfare”, w: Butterworth, A. (red.) *Animal Welfare in a Changing World*. CABI. s. 273.
- 77 IUCN (2019) „Compatibility of Trophy Hunting as a Form of Sustainable Use with IUCN'S Objectives”. Dostępne na stronie: <https://www.iucn.org/news/world-commission-environmental-law/201909/compatibility-trophy-hunting-a-form-sustainable-use-iucns-objectives>.
- 78 The David Sheldrick Wildlife Trust (2014) „Dead or Alive? Valuing an Elephant”. Dostępne na stronie: https://issuu.com/davidsheldrickwildlifetrust/docs/dead_or_a_live_final_lr.
- 79 <https://www.imf.org/Publications/fandd/issues/2020/09/how-african-elephants-fight-climate-change-ralph-chami>
- 80 HSI Europe (2021) „Public Attitudes Toward Trophy Hunting Report”. Dostępne na stronie: <https://www.hsi.org/wp-content/uploads/2021/05/eu-trophy-hunting-poll.pdf>.
- 81 Ankieta IPSOS, reprezentacyjna na poziomie krajowym, stratyfikowana, o losowym prawdopodobieństwie wyboru, przeprowadzona w sierpniu 2018 r. oraz na przełomie listopada i grudnia 2020 r., przedstawiona w styczniu 2021 r. w Republice Południowej Afryki.
- 82 Carpenter, S. i Konisky, D.M. (2019) „The Killing of Cecil the Lion as an Impetus for Policy Change”, *Oryx*, 53, s. 698-706. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1017/S0030605317001259>.
- 83 Sanjayan, M. (2015) „The Death of Cecil: A Turning Point for Wildlife?”, *Conservation International*. Dostępne na stronie: <https://www.conservation.org/blog/the-death-of-cecil-a-turning-point-for-wildlife/>.
- 84 <https://ec.europa.eu/environment/cites/pdf/srg/guidelines.pdf>
- 85 https://ec.europa.eu/environment/cites/trafficking_en.htm
- 86 CIRCABC (2017) „Short Summary of Conclusions: 79th Meeting of the Scientific Review Group on Trade in Wild Fauna and Flora”. Dostępne na stronie: https://circabc.europa.eu/sd/a/99eb1f53-73c7-4ccf-9264-2f53f0f64827/79_summary_SRG.pdf.
- 87 CIRCABC (2020) „Short Summary of Conclusions: 89th Meeting of the Scientific Review Group on Trade in Wild Fauna and Flora”. Dostępne na stronie: https://circabc.europa.eu/sd/a/05b13621-9951-4eab-8907-c3d9ead5acf2/89_summary_SRG.pdf.
- 88 Mole, K. i Newton, D. (2021) „An Assessment of Trade, Mortalities and Anthropogenic Threats Facing Lions in Tanzania and Mozambique”, TRAFFIC. Dostępne na stronie: https://www.traffic.org/site/assets/files/14555/african_lion_trade_-_an_assessment_of_trade_mortalities_and_anthropogenic_threats_facing_lions_in_tz_mz-1.pdf.
- 89 Parlament Europejski (brak danych) „Texts Adopted - Combating Wildlife Crime - Wednesday, 15 January 2014”. Dostępne na stronie:

- https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2014-0031_EN.html?redirect.
- 90 Stein, A.B. i in. (2016) „Panthera pardus (errata version published in 2016)”, The IUCN Red List of Threatened Species 2016 [*Czerwona księga zagrożonych gatunków IUCN, 2016 r.*]. Dostępne na stronie: <https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2016-1.RLTS.T15954A50659089.en>.
- 91 Jacobson, A.P. i in. (2016) „Leopard (*Panthera pardus*) Status, Distribution, and the Research Efforts Across its Range”, *PeerJ*, 4, s. e1974.
- 92 CITES (brak danych) „Resolution Conf. 10.14 (Rev. Cop16): Quotas for Leopard Hunting Trophies and Skins for Personal Use”. Dostępne na stronie: https://cites.org/sites/default/files/document/E-Res-10-14-R16_0.pdf.
- 93 Komisja Europejska (2018) „Duties of the Cites Scientific Authorities and Scientific Review Group Under Regulations (EC) No 338/97 and (EC) No 865/2006”. Dostępne na stronie: <https://ec.europa.eu/environment/cites/pdf/srg/guidelines.pdf>.
- 94 CITES (2021) „Thirty-first meeting of the Animals Committee Online, 31 May, 1, 4, 21 and 22 June 2021: Consultation by the Animals Committee on Agenda Item 29.2 Quotas for Leopard Hunting Trophies”. Dostępne na stronie: <https://cites.org/sites/default/files/eng/com/ac/31/Inf/E-AC31-Inf-19.pdf>.
- 95 Balme, G. i in. (2010) „An adaptive management approach to trophy hunting of leopards (*Panthera pardus*): a case study from KwaZulu-Natal, South Africa”, w: Macdonald, D. I Loveridge, A. (red.) *Biology and Conservation of Wild Felids*. Oxford University Press, s. 341–352.
- 96 CITES (brak danych) „18.165 - 18.170 Quotas for leopard (*Panthera pardus*) hunting trophies”. Dostępne na stronie: <https://cites.org/eng/taxonomy/term/42067>.
- 97 Trouwborst, A., Loveridge, A.J. i Macdonald, D.W. (2019) „Spotty Data: Managing International Leopard (*Panthera pardus*) Trophy Hunting Quotas Amidst Uncertainty”, *Journal Of Environmental Law*, 32, s. 253-278. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1093/jel/eqz032>.
- 98 Braczkowski, A.R. i in. (2015) „Who Bites the Bullet First? The Susceptibility of Leopards *Panthera pardus* to Trophy Hunting”, *PLOS ONE*, 10, s. e0123100.
- 99 Balme, G.A., Hunter, L. i Braczkowski, A.R. (2012) „Applicability of Age-Based Hunting Regulations for African Leopards”, *PLOS ONE*, 7, s. e35209.
- 100 Loveridge i in. (2022) Environmental and anthropogenic drivers of African leopard *Panthera pardus* population density. *Biological Conservation* 272. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2022.109641>
- 101 Gobush, K.S. i in. (2021) „*Loxodonta africana* (amended version of 2021 assessment)”, The IUCN Red List of Threatened Species 2021 [*Czerwona księga zagrożonych gatunków IUCN, 2021 r.*]. Dostępne na stronie: <https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2021-2.RLTS.T181008073A204401095.en>.
- 102 Gobush, K.S. i in. (2021) „*Loxodonta cyclotis* (errata version published in 2021)”, The IUCN Red List of Threatened Species 2021 [*Czerwona księga zagrożonych gatunków IUCN, 2021 r.*]. Dostępne na stronie: <https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2021-1.RLTS.T181007989A204404464.en>.
- 103 Thouless, C.R. i in. (2016) „African Elephant Status Report 2016: an update from the African Elephant Database. Occasional Paper Series of the IUCN Species Survival Commission, No. 60 IUCN / SSC Africa Elephant Specialist Group”, IUCN. Gland, Szwajcaria.
- 104 Chase, M.J. i in. (2016) „Continent-Wide Survey Reveals Massive Decline in African Savannah Elephants”, *PeerJ*, 4, s. e2354.
- 105 Maisels, F. i in. (2013) „Devastating decline of forest elephants in Central Africa”, *PLOS ONE*, 8, s. e59469. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0059469>.
- 106 Wittemyer, G. i in. (2014) „Illegal Killing for Ivory Drives Global Decline in African Elephants”, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111, s. 13117-13121. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1073/pnas.1403984111>.
- 107 UNEP, CITES, IUCN i TRAFFIC (2013) „Elephants in the Dust – The African Elephant Crisis”. Dostępne na stronie: <https://www.traffic.org/publications/reports/elephants-in-the-dust-the-african-elephant-crisis/>.
- 108 CITES (2021) „Trends in elephant poaching in Africa fall to lowest levels since 2003: CITES MIKE Programme”. Dostępne na stronie: https://cites.org/eng/CITES_MIKE_elephants_PIKE_report_poaching_lower2003_1112021.
- 109 Schlossberg, S. i in. (2020) „State-Space Models Reveal a Continuing Elephant Poaching Problem in Most of Africa”, *Scientific Reports*, 10.
- 110 Schlossberg, S., Chase, M.J. i Sutcliffe, R. (2019) „Evidence of a Growing Elephant Poaching Problem in Botswana”, *Current Biology*, 29(13), s. 2222-2228.
- 111 Delsink, A. i in. (2013) „Biologically Relevant Scales in Large Mammal Management Policies”, *Biological Conservation*, 167, s. 116-126.
- 112 Pinter-Wollman, N., Isbell, L.A. i Hart, L.A. (2008) „The Relationship Between Social Behaviour and Habitat Familiarity in African Elephants (*Loxodonta africana*)”, *Proceedings of the Royal Society B*, 276, s. 1009-1014.
- 113 Archie, E.A., Moss, C.J. i Alberts, S.C. (2005) „The Ties That Bind: Genetic Relatedness Predicts the Fission and Fusion of Social Groups in Wild African Elephants”, *Proceedings of the Royal Society B*, 273, s. 513-522. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1098/rspb.2005.3361>.
- 114 Gobush, K.S., Mutayoba, B.M. i Wasser, S.K. (2008) „Long-Term Impacts of Poaching on Relatedness, Stress Physiology, and Reproductive Output of Adult Female African Elephants”, *Conservation Biology*, 22, s. 1590-1599. Dostępne na stronie: <https://conbio.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1523-1739.2008.01035.x>.

- 115 Evans, K.E. i Harris, S. (2008) „Adolescence in Male African Elephants, *Loxodonta africana*, and the Importance of Sociality”, *Animal Behaviour*, 76, s. 779-787.
- 116 Moss, C.J. (2001) „The Demography of an African Elephant (*Loxodonta africana*) Population in Amboseli, Kenya”, *Journal of Zoology*, 255, s. 145-156.
- 117 Drake, M.D. i in. (2021) „Costs of Elephant Crop Depredation Exceed the Benefits of Trophy Hunting in a Community-Based Conservation Area of Namibia”, *Conservation Science and Practice*, 3. Dostępne na stronie: <https://doi.org/10.1111/csp2.345>.
- 118 H.R. 2245 „Conserving Ecosystems by Ceasing the Importation of Large Animal Trophies Act”, czyli „CECIL Act” (2019) „Testimony of Dr. Muchazondida Mkono”. Dostępne na stronie: <https://docs.house.gov/meetings/II/II13/20190718/109806/HMTG-116-II13-Wstate-MkonoM-20190718.pdf>.
- 119 Allen, P.G. (2016) „The Great Elephant Census. Country-by-Country Findings”. Dostępne na stronie: https://static1.squarespace.com/static/5304f39be4b0c1e749b456be/t/57c71f5fcd0f68b39c3f4bfa/1472667487326/GEC+Results+Country+by+Country+Findings+Fact+Sheet_FINAL_8+26+2016.pdf.
- 120 Wasser, S.K. i in. (2015) „Genetic Assignment of Large Seizures of Elephant Ivory Reveals Africa’s Major Poaching Hotspots”, *Science*, 349, s. 84-87.

Kontakt:

Born Free Foundation – info@bornfree.org.uk

Eurogroup for Animals – info@eurogroupforanimals.org

Humane Society International Europe – info@hsieurope.org

Pro Wildlife – mail@prowildlife.de

Pan African Sanctuary Alliance – info@pasa.org

Autorzy zdjęć: Okładka: coldsnowstorm/iStock.com. Strona 2: iStock.com. Strona 4: A.J Loveridge. Strona 7: Cathy Withers-Clarke/Alamy Stock photo. Strona 8: Jim Zuckerman/Alamy Stock photo. Strona 11: Radist/iStock.com. Strona 14: Adeline Fischer/Humane Society International. Strona 17: incamerastock/ Alamy Stock photo. Strona 19: Lord Mountbatten/Wikimedia Commons. Strona 23: Jannoon028/iStock.com. Strona 27: AugustSnow/Alamy Stock photo.

